

OLAV

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

Per Bjørn Halvorsen o.p., s. 1
Påskens mektige drama

Frode Thorup, s. 3
Eutanasi eller omsorg ved livets slutt?

Grete Refsum, s. 8
Marie-Alain Couturier o.p. – kunstner og foregangsmann

Else-Britt Nilsen, s. 17
Norske kvinner som gikk mot strømmen

Trond Bjerkholt, s. 24
Korsvei om vinteren – Schubert som kirkemusiker

Fasteføde

Ennå er det fastetid. Ennå tid til å tøyne laster og lyster. Gi litt avkall her, stramme seg opp litt der, bl.a. for å bevise for oss selv at vi har kontroll. Tid for litt mer beskjedne inngrep i butikkhyllene, men for uhemmet inntak av åndelig næring og oppmuntring, til beste for sjel og legeme – og, i forlengelsen, også til beste for vår neste.

Tid, altså, til å minne oss selv om at «fasten er en øvelse i selvkontroll. Det er viktig å trene evnen til å motstå fristelser. Her er tålmodighet en nødvendig egenskap, og fasten er nettopp en slik øvelse. Faste er mer enn å avstå fra mat og drikke. Fasten har flere nivåer. Det første er den fysiske avholdenhet. Det neste er sansorganenes faste: Hvor man retter blikket, hva man lytter til, og hva man gir oppmerksomhet. Det siste og høyeste nivået er 'hjertets faste' når man avstår fra alle onde og forkastelige tanker og holdninger. Det er viktig ikke å såre noen, ikke baksnakke eller lyve. Belønningen skjer også på flere nivåer: Den som faster kommer i bedre fysisk form, kvitter seg med stygge vaner og får bedre kontroll over eget liv. Det beste er likevel oppdagelsen av å komme Gud nær og gjøre hans vilje».

Ord hentet fra et program laget av muslimske ungdommer i Jasmin TV-kanal under ramadan 1998/99. De står å lese i religionshistorikeren Kari Vogts bok «Islam på norsk» fra 2000.

Litt mer fasteføde fra inspirasjonens hyller: «Åndelig dybde betyr ikke å sveve i de flyktige følelsers vide himmel. Åndelig dybde er skremmende konkret. Den gir seg til kjenne og vokser gjennom vennlighet mot andre, viser seg i det små og dagligdage: i et smil, et varmende ord, en håndsrekning, et mildt i stedet for et hårdt ord. Mangler dette, er alt bare tomhet og røk.» Skriver den tyske karmelittnonnen Gertrud Herbstrith i en av sine bøker.

Over til Dom Helder Camara og en av hans små meditasjoner, ting han skrev ned i svært så årle morgenstunder når han snakket med Gud:

Et hvilket som helst offer
til en hvilken som helst pris
er prisen verd, for gleden
ved å se et blick som var slukket
tennes og lyse på ny,
å se noen smile på ny,
noen som hadde glemt hvordan det var
å smile,
å se tilliten fødes på ny
hos den som ikke lenger trodde
på noe
eller på Noen...

Ennå er det fastetid, og påsken et svakt skimmer der fremme. Herfra til dit skal vi lyse opp med å gjøre godt. Få, som apostelen Paulus minnet om på 4. søndag i fasten, «godhet, rettferd og sannhet til å spire». *UKJ*

påskens mektige drama

AV PATER PER BJØRN HALVORSEN O.P.

Påskefesten står for døren. Jesu time er kommet, slik evangelisten Johannes sier: «Det var like før påskehøytiden, og Jesus visste at hans time var kommet da han skulle gå bort fra denne verden til Faderen.»

På palmesøndag skal vi etterligne Jerusalems barn og toge inn i den hellige by sammen med Jesus og hans disipler. Deretter minnes vi hans siste måltid sammen med apostlene da han innstiftet det evige minnemåltid, den hellige eukaristi, vi minnes hans angstfylte våkenatt, korsfestelsen, døden på korset, stillheten lørdag da Jesus steg ned til underverdenen for å utfri Adam og Eva og alle de rettferdige fra gammel tid, og endelig den salige påskennatt og påskemorgen.

Som et mektig drama utfoldes selve frelsens mysterium i påsken.

Men det er et drama som er spesielt på to måter: For det første er det et drama hvor slutten kommer foran begynnelsen. Med det mener jeg å si

at vi ikke later som om det ene skjer etter det andre, nei, det er hele tiden og på én og samme tid

den korsfestede og den oppstandne Herre vi feirer. Korsfestelsen og oppstandelsen er ikke to forskjellige begivenheter, de er to sider av samme sak, nemlig vår frelses mysterium. Det er den korsfestedes bilde som holdes opp for oss, men det er samtidig den oppstandne vi tilber.

Påskedramaet er for det andre spesielt fordi vi alle i dette dramaet ikke er tilskuere, men aktører, ja vi er mer enn aktører, vi er til stede ved og har del i det som skjer. *Gjør dette til minne om meg*, sa Jesus.

Med det mente han det samme som jødene mener når de hvert år feirer påske til minne om utfrielsen av Egypt, hvor hver enkelt jøde kan si: «Også jeg er utfridd fra Egypt».

Ved feiringen av Herrens påske er også vi, hver enkelt av oss, til stede i nattverdsalen, også vi står ved korsets fot, også vi flykter redselslagne, også vi stiller oss tvilende til kvinnenes budskap, også vi overveldes av påsketroens glede over løftet om udødelighet og evig liv.

Per Bjørn Halvorsen tilhører dominikanernes kloster i Neubergett. i Oslo, presteviet i 1970.

Kirkens jordiske liturgi er som en avglans av den himmelske. I himmelen finnes ikke tid, i himmelen er det evighet. Når så Kirken i sin liturgi her på jorden feirer minnet om frelsens mysterium, oppheves tiden. Tiden eksisterer ikke lenger, og derfor er vi også til stede, i Ånden, når Jesus, vår yppersteprest, forretter frelsens mysterier.

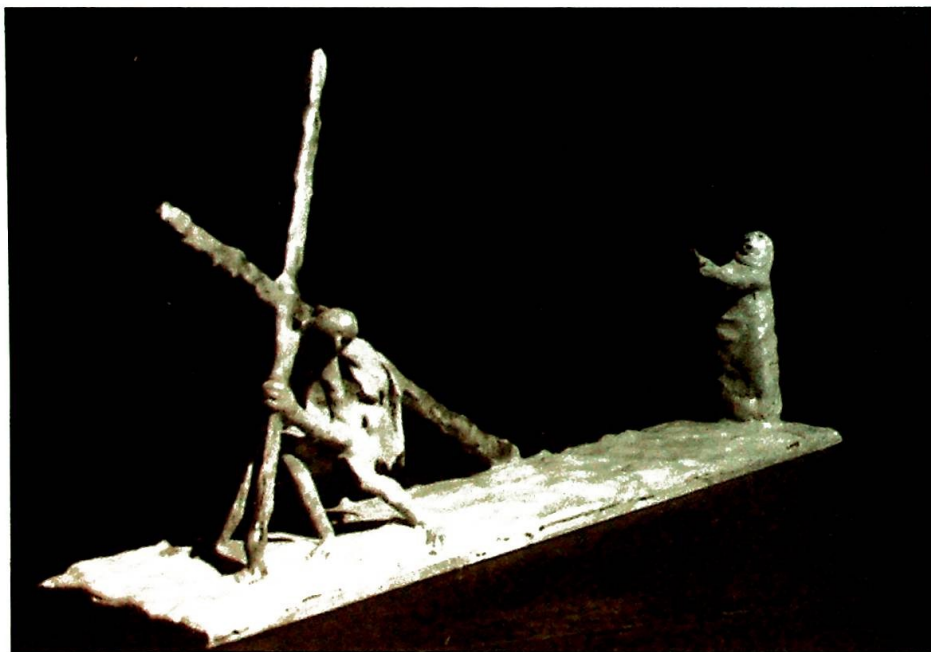
Da Jesus døde, revnet forhenget i templet, fordi Jesus gikk inn gjennom forhenget, som er hans legeme, slik hebeerbrevet sier. Dette betyr at vi ved Jesu død og oppstandelse har fri adgang til Gud, til himmelen, til Guds rike. Jesu offer åpner for oss veien inn til Gud. Det er ikke lenger noe som skiller menneskeverdenen fra himmelverdenen.

Men midt i sorgen var han i stand til å si: *Jeg er oppstandelsen og livet. Den som tror på meg, skal leve, om han enn er død. Og enhver som lever og tror på meg, skal aldri i evighet dø.* Deretter spør han Marta, deretter spør han oss, hver enkelt av

oss, for i Ånden er tiden opphevet, og vi er sammen med dem i Betania: *Tror du dette?*

Det er Marta som er vår talskvinne når hun sier: *Ja, Herre, jeg er fullt forvisset om at du er Kristus, Guds sønn, han som skulle komme til verden.* Det er på våre vegne den romerske høvedsmannen taler når han bekjenner ved foten av korset og sier: *Sannelig, denne var Guds sønn.*

La oss derfor med glede gå den store, den stille uke i møte hvor vi feirer vår tros mysterier. La oss i tillit til Guds kjærlighet bekjenne vår svakhet, vår tvil, vår syndighet og forsøke å rense våre hjerter ved bønn, faste og barmhjertighet. La oss gjøre alt dette i glede og med overstrømmende takknemlighet for at vi får være del av den store skare av barn Kristus førte frem til sin herlighet, slik hebeerbrevet sier: *Han som er alle tings opphav og mål, ville jo føre store skarer av sine barn frem til sin herlighet; så gjorde han også rett i å la deres frelses høvding gå gjennom lidelser frem til fullendelse (2, 10).*

«Mor og sønn» – fra utstillingen «Maria og de andre... kvinnene»,
20 bronseskulpturer av Roland Lengauer;
vises i Galleri III, Kirkegt. 1-3, Oslo, ons.–sønd. kl. 12–16 frem til 31. mars 2002.

eutanasi eller omsorg ved livets slutt?

AV FRODE THORUP

De nordiske biskopers hyrdebrev «Omsorg for livet», som ble offentliggjort på verdensdagen for de syke den 11. februar, kommer på et tidspunkt da dette emnet kanskje er mer aktuelt enn noen gang. Jeg tenker da i første rekke på debatten omkring legalisering av eutanasi og den utviklingen vi ser i en rekke land på dette området. I oktober i fjor vedtok senatet i Belgia et lovforslag som betyr en legalisering av aktiv dødshjelp. Belgia ble dermed det andre landet etter nabolandet Nederland som vedtar en slik lovendring.

I tillegg har delstaten Oregon i USA en lov fra 1997 som tillater legeassistert selvmord. I en rekke land arbeides det med tilsvarende lovendring, først og fremst i Storbritannia, Frankrike, Australia og flere amerikanske delstater. Vi begynner å ane konturene av et etisk jordskjelv som vel bare de mest pessimistiske forutsa for et par tiår siden.

Utviklingen i Nederland

For snart tretti år siden ble den nederlandske legen Geertruda Postma dømt for å ha tatt livet av sin døende mor. Dette førte til at eutanasi-spørsmålet ble satt på dagsorde-

nen, og gradvis utviklet det seg en praksis som innebar en utstrakt aksept av aktiv dødshjelp. Formelt var dette straffbart i Nederland, men såvel rettsvesenet som helsevesenet godtok denne utviklingen. Det samme gjorde den nederlandske legeföreningen, som helt fra 1984 har støttet en legalisering av eutanasi og legeassistert selvmord. Dette i motsetning til alle andre lands legeföreninger, inkludert den norske, som har hatt klare etiske regler som forbyr eutanasi.

Praktisering av eutanasi ble etter hvert omfattende og langt fra alle tilfeller ble rapportert. En undersøkelse fra 1995 viser at det dette året var 3600 tilfeller. Lovendringen i Nederland innebar således i det alt vesentlige en juridisk aksept av det som var blitt rådende

Frode Thorup er lege; medlem av St. Ansgar menighet, Kristiansand.

praksis. Under ti prosent av legene i Nederland er absolutt uvillige til å utføre eutanasi, en del av disse har gått ut og dannet en alternativ legeforening.

Autonomi og dødsangst

Man spør seg om bakgrunnen for dette fundamentale skillet i etisk tenkning i dagens vestlige land: Fra å være et ukrenkelig og gudgitt gode, er livet i ferd med å reduseres til noe det enkelte mennesket kan forvalte etter eget forgodtbe-finnende. Er det uttrykk for den allmenne sekulariseringen der etikken ikke lenger har forankring i noe utenfor mennesket? Er det uttrykk for et idealistisk ønske om å lindre all lidelse og smerte og gi alle den 'lette og gode død', eller er det kravet om absolutt autonomi, absolutt frihet og selvbestemmelse?

For tidligere tiders mennesker var døden det store, ukjente mørke, et mørke som kunne skjule dom og fortapelse, og som man følte en grunnleggende eksistensiell angst for. Det tjuende århundres mennesker la imidlertid mer vekt på frykten for et smertefullt dødsleie enn for døden i seg selv. De siste tiårs utvikling av smertebehandling og lindrende pleie har vært den medisinske profesjons svar på dette, og vi har i større og større grad blitt i stand til å gi lindring i livets slutfase. Denne kunnskapen synes å nå ut til folk flest, og i takt med det skifter argumentene for eutanasi fra smertelindring til autonomi og selvbestemmelse. I Oregon ble det gjort en intervju-undersøkelse av 23 personer som bad om legeassistert selvmord. For langt de fleste var autonomi og kontrollargumentet det viktigste, bare én person oppgav angst for smerte som hovedgrunn. Vi synes å ane en utvikling i dødsangstens uttrykksform, fra en eksistensiell angst for det ukjente, til angst for smerte og lidelse for så å ende i vår tids frykt for ikke å ha full regi av egen død.

'Aktiv' og 'passiv' dødshjelp

Tradisjonelt har man brukt disse uttrykkene slik at det første er synonymt med eutanasi, mens det siste er blitt definert som behandlingsunnlatelse eller behandlingsavslutning i tilfeller der videre behandling er håpløs, og bare gir opphav til mer lidelse. Mange tar til orde for å fjerne uttrykket passiv dødshjelp, da dette ikke har noe med eutanasi å gjøre og er et akseptert prinsipp såvel i medisinsk etikk som i moralteologien (Katekismen §2278). En rekke filosofer som

amerikaneren James Rachels, australieren Peter Singer og den norske etikeren Knut Erik Tranøy prøver imidlertid å problematisere dette skillet, og argumenterer for at det ikke er noe entydig moralsk skille mellom aktiv og passiv dødshjelp.

Alle legeforeninger med unntak av den nederlandske fastholder imidlertid at det her foreligger en klar distinksjon. Dette sammenfaller også med naturloven og med vanlig 'sunn fornuft' (common sense). For folk flest gir uttrykkene å drepe og la dø en umiddelbar betydning. Knut Rasmussen ved regionsykehuset i Tromsø kaller dette filosofisk imperialisme: Moralfilosofene forteller oss at det vi føler gir mening, egentlig ikke har det. Å bryte ned dette skillet, kan sees som et ledd i arbeidet for aksept av eutanasi.

Terminal sedering

Hyrdebrevet *Omsorg for livet* presiserer Kirkens lære om eutanasi i tråd med Kongregasjonen for Tros lærens *Erklæring om eutanasi* fra 1980 og den pavelige encyklika *Evangelium vitae* fra 1995. Det tar i tillegg opp en rekke svært aktuelle problemstillinger som smertelindring, avbrytelse av intensiv behandling, terminal sedering, vevs- og celledonasjon. Jeg vil her gå nærmere inn på begrepet 'terminal sedering' da dette er aktuelt i norsk debatt og også kan illustrere praktisk etisk tenkning.

Begrepet ble for de fleste kjent gjennom den såkalte 'Bærumsaken', der en overlege ved Bærum sykehus ble politianmeldt av en kollega for aktiv dødshjelp etter å ha gitt en pasient såkalt terminal sedering. Riksadvokaten har nylig henlagt denne saken, men den er fremdeles til behandling i Helsetilsynet. Kort fortalt går terminal sedering ut på at man hos en pasient som har uutholdelige plager og svært kort forventet levetid (timer til dager), gir ett eller flere medikament som i sterk grad reduserer bevissthetsnivået. I praksis blir pasienten liggende i dyp søvn og glir gradvis over i døden. Metoden er omstridt både medisinsk og etisk.

... en utvikling i dødsangstens uttrykksform, fra eksistensiell angst for det ukjente til angst for smerte og lidelse, for så å ende i frykt for ikke å ha full regi for egen død.

Mange vil oppfatte dette som en form for eutanasi, andre vil derimot hevde at det bare er lindrende behandling av ekstreme plager. Hyrdebrevet forutsetter at dette er en form for eutanasi og skriver: «Ettersom hensikten med

denne behandlingen er å ta livet av pasienten bør terminal sedering betraktes som regelrett eutanasi og derfor forbys.»

Hva er så eutanasi? I den nevnte *Erklæring om eutanasi* fra 1980 defineres det slik: «Med eutanasi menes en handling eller unnlatelse som forårsaker død eller har

til hensikt å forårsake død for å eliminere lidelse. Det er altså viljens hensikt og de metoder som benyttes, som angir rammen for bruk av ordet eutanasi.» Den norske lægeforenings etiske regler definerer det som «tiltak som har som hensikt å fremskynde en persons død». I Nederland snakker man om «en leges frivillige, intenderte drap av en person hvis lidelse er utålelig og håpløs». Paven presiserer i *Evangelium vitae*-erklæringen fra 1980 idet han understreker at eutanasi foreligger når handlingens intensjon er å forårsake død. Handlingen defineres altså ut fra sin hensikt eller intensjon og forutsetter implisitt menneskets frie vilje. Eutanasi er med andre ord en hensiktsrettet og viljebestemt handling.

Lindrende behandling av døende har alltid vært en integrert del av Kirkens diakoni, men det er først de siste par tiårene at det har blitt en egen medisinsk disiplin. Man har fått økende fokusering på lidelse i livets slutfase og utvikling av ulike behandlings og pleieregimer (for eksempel Hospice). Sentralt i den medisinske behandling står ulike morfinpreparater som blir gitt for å forebygge smerter. Sterke smertestillende medisiner kan i teorien dempe pustefunksjonen og forkorte livet, i praksis ser man oftest det motsatte. Intensjonen vil uansett være lindring, ikke å fremskynde døden. Langt de fleste vil kunne hjelpes til å få en verdig og smertefri avslutning av livet.

Det finnes imidlertid tilfeller der lidelsen er så stor at vanlige behandlingsregimer blir utilstrekkelige. Overlege Stein Kaasa ved kreftavd. i Trondheim bekrefter i en artikkel at dette gjelder svært få, og det er også et generelt inntrykk. For dem det gjelder, er imidlertid lidelsen i

form av smerter, angst og pustevansker så stor at det vil være rett å gi store medisindoser slik at bevissthetsnivået blir nedsatt, og den gjenværende levetiden avkortet. Det henvises i denne sammenheng ofte til prinsippet om den doble effekt: Handlingens intensjon og mål er best mulig lindring, en eventuell livsavkortning er en bieffekt, ikke en tilsiktelse. Katekismen bekrefter også dette: «Bruk av smertestillende midler for å lette den døendes smerter, selv om dette kan forkorte livet, kan moralsk sett være i samsvar med menneskeverdet dersom døden ikke er villet, verken som mål eller middel, men bare forutsettes som uunngåelig» (§ 2279).

Vi synes å ane en utvikling i dødsangstens uttrykksform, fra en eksistensiell angst for det ukjente, til angst for smerte og lidelse for så å ende i vår tids frykt for ikke å ha full regi av egen død.

Spørsmålet om terminal sedering er synonymt med eutanasi, kan altså ikke uten videre besvares med ja. Handlingens intensjon og mål må vektlegges. Likevel er man her uten tvil i et følsomt grenseland som ikke bare kan overlates til den enkeltes subjektive vurdering, men som krever klare retningslinjer. Pave Pius XII uttalte alt i 1957 til italienske anestesileger: «Det er ikke rett å ta bevisstheten fra en døende person uten alvorlig grunn.» Den norske lægeforening har utarbeidet slike retningslinjer hvor det presiseres at dette gjelder unntakstilfeller der man skal ha en svært god grunn for å sette i verk terminal sedering (man bruker her uttrykket lindrende sedering). Pasienten skal ha utholdelige lidelser med kort forventet levetid (dager), alle andre behandlingsregimer skal være prøvd, pasient og/eller påførende skal informeres og samtykke.

Belastningen ved å utføre eutanasi

Hyrdebrevet presiserer at eutanasi er en umoralsk handling ikke bare fordi det krenker offerets legemlige integritet, men også «krenker den personen som må utføre gjerningen». Det store flertallet blant nederlandske leger støtter den nåværende loven om eutanasi, i motsetning til i vårt land der det fortsatt er et overveldende flertall imot. Denne støtten har imidlertid sin bakside, studier har vist at mange leger opplever følelsesmessige forstyrrelser etter å ha utført eutanasi. Mange opplever at det med tiden blir vanskeligere å sette de dødelige sprøytene, ikke lettere.

...eutanasi foreligger når handlingens intensjon er å forårsake død.

Det paradoksale er at de nederlandske retningslinjene for eutanasi legger vekt på at et nært lege/pasient forhold er en av forutsetningen for eutanasi. Det forventes med andre ord at et langvarig og nært lege/pasient forhold skal avsluttes med en grensesprengende handling, 'barmhjertighetsdrapet'. Det buttrer kraftig imot rent følelsesmessig, og det burde det også gjøre etisk dersom man er seg bevisst å bryte med den mer enn 2000-årige tradisjonen fra Hippokrates. Mennesket er gitt en absolutt og opphøyet verdighet, denne verdigheten krenkes når man utfører eutanasi. Legens verdighet krenkes i vel så stor grad som pasientens, fordi det bryter så fundamentalt med det som er selve kjernten i legearbeidet, nemlig beskyttelse av livet mot dødskeftene. *Evangelium vitae* kaller det «en fornektelse av helsearbeidets iboende mening som defineres ved et lidenskapelig og vedvarende ja til livet».

Fremtidens utfordring

Autonomi og selvbestemmelse er det argumentet som kanskje har den sterkeste appell til dagens urbane, selvsentret og livsnyttende befolkning. Den nederlandske definisjonen av eutanasi presiserer at det skal skje på pasientens «frivillige, eksplisitte og gjentatte forespørsel». I praksis viser dette seg ikke alltid å være tilfelle. I 1995 skjedde 0,7 % av eutanasiatilfellene uten

pasientens forespørsel, og i 14 % av disse var pasienten fullt kompetent med evne til å ta en avgjørelse. Dette er små tall fra ett land, men de gir en klar pekepinn på utviklingens retning. Samfunnet vil gradvis gi indirekte og direkte retningslinjer for hva som er leveverdig liv i tråd med den vestlige befolknings endrede holdninger. Med pressede helsebudsjetter vil økonomiske hensyn etter hvert også oppleves som en underliggende ramme for etikken. Pave Johannes Paul kaller det med rette for «dødens kultur».

Jeg har i overskriften stilt spørsmålet: Eutanasi eller omsorg ved livets slutt? Det blir også vår utfordring og vårt dilemma i fremtiden. Vi kan velge å arbeide videre for en stadig bedre omsorg ved livets slutt der respekten for enkeltmenneskets absolutte verdighet står i sentrum, eller vi kan velge å resignere for et økende press, en økende folkemening i land etter land

Konrad von Soest: *Marias død*
(malt ca. 1420)

St. Olav har bedt biskop Gerhard Schwenzer redegjøre nærmere for bruken av begrepet «terminal sedering» i hyrdebrevet Omsorg for livet.

Noen av reaksjonene på hyrdebrevet fra de nordiske katolske biskopene om behandling og pleie i livets siste fase «Omsorg for livet» har vist at begrepet terminal sedering ikke alltid oppfattes på samme måte og derfor kan gi opphav til misforståelser. Begrepet er også omdiskutert internasjonalt. Uttrykket gir ikke bare assosiasjoner om at sederingen gjøres for å terminere, d.v.s. å avslut-

te pasientens liv, det anvendes også bevisst av eutanasi-tilhengere for å argumentere for sin overbevisning. Med hjelp av dette begrepet forsøker noen å tilsløre faktumet at deres handlemåte dreier seg direkte om aktiv dødshjelp, altså om eutanasi. Det er nettopp derfor hyrdebrevet klart går imot hver form for terminal sedering.

Den norske lægeforening/Rådet for legeetikk, som er vel kjent både med begrepet terminal sedering og med mange av forfekternes egentlige siktemål, har distansert seg fra dette uttrykket. I 2001 har foreningen utgitt et forslag til

retningslinjer om «lindrende sedering til døende». Disse retningslinjer tar klart avstand fra hver form for eutanasi og treffes derfor ikke av fordømmelse av «terminal sedering» i hyrdebrevet.

Sagt på en annen måte: Ordet sedering brukes på to forskjellige måter: 1. for en bevissthetenkende behandling for plager hos døende som ikke kan behandles på annen måte, og 2. for en handling som direkte har til siktemål å avslutte pasientens liv. At sistnevnte handlemåte fra Kirkens side er uakseptabel, sier seg selv.

Biskop Gerhard Schwenzer

som vil ha 'selvbestemt' død. Det er en utfordring til alle mennesker av god vilje til aktivt å fremme respekten for livet, som Hyrdebrevet uttrykker det.

Litteratur:

1. Evangelium vitae. St. Olav forlag 1995.
2. Erklæring om eutanasi. Kongregasjonen for Troslæren 1980.
3. Er terminal sedering aktiv dødshjelp?

«Omsorg for livet»

De nordiske biskopenes hyrdebrev *Omsorg for livet* om «behandling og pleie i livets siste fase» er først og fremst rettet til katolske kristne i Norden, men retter seg også, som biskopene skriver, til andre troende og til «alle mennesker av god vilje». Biskopene ønsker ved sitt brev å forklare «hvordan vår egen tradisjon har arbeidet med spørsmål om liv og død og hvordan den i teori og praksis kan bidra til å vokte og verne menneskelivets ukrenkelighet».

Hyrdebrevet har seks deler: Brevet innledes med en kort beskrivelse og analyse av situasjonen i samfunnet innen medisin og sykepleie; dernest presenteres åpenbaringsens svar på de evige spørsmål om liv og død; den teologiske analysen utvikles så gjennom en fremstilling av den katolske kirkes lære om disse spørsmålene; til slutt legger biskopene frem noen forslag «som forhåpentligvis kan fremme respekten for syke og døende i våre nordiske land».

Brevet er undertegnet av Gerhard Schwenzer, biskop av Oslo og formann i Den nordiske bispekonferanse, Anders Arborelius, biskop av Stockholm og nestformann i Den nordiske bispekonferanse, Czeslaw Kozon, biskop av København, Johannes B.M. Gijsen, biskop av Reykjavik, Józef Wróbel, biskop av Helsingfors, Gerhard Goebel, biskop-prelat av Tromsø, Georg Müller, biskop-prelat av Trondheim, William Kenney, hjelpebiskop av Stockholm, Hans Martensen, biskop emer. av København, Hubertus Brandenburg, biskop emer. av Stockholm.

Vi gjengir hyrdebrevets avsluttende avsnitt.

Oppfordringer og forslag

1. Vi oppfordrer våre folkevalgte og våre regjeringer til å utvikle den palliative behandlingen ytterligere i våre nordiske land. Alvorlig syke og døende pasienter behøver mer hjelp og støtte i livets slutfase. Etter vår mening er

Tidsskrift for Den norske lægeforening
Nr. 15, 2000:120:1763-8.

4. Er det forskjell på å leve og la dø?

Tidsskrift for Den norske lægeforening
Nr. 3, 1998:118:422-4.

5. European Association for Palliative Care
internettside www.eapcnet.org

6. Retningslinjer for lindrende sedering.
Under etikk på Den norske lægeforenings
internettside www.legeforeningen.no

eutanasi et uakseptabelt alternativ som underminerer den palliative behandlingens betydning og setter menneskeverdet på spill. Ingen mennesker bør gis muligheten til å ta et uskyldig medmenneskes liv. Derfor bør eutanasi fremdeles være forbudt.

2. Vi ber katolske kristne i Norden å være spesielt oppmerksomme på de sykes situasjon i våre kirker. Derfor foreslår vi at hver menighet, etter behov og mulighet, utarbeider en pastoral plan slik at de gamle og syke får regelmessig besøk og mulighet til å ta imot kommunien hvis de ikke kan komme til kirken. Dette besøksapostolatet kan ved behov utføres av særskilt utdannede kommunionsutdelere med biskoppelige mandat.
3. Vi oppfordrer katolske prester til regelmessig å tilby sykesalvingen i sine respektive menigheter. Dette sakrament kan også for eksempel feires felles, gjerne innen rammen av en eukaristi, for å betone fellesskapet blant og med de syke.
4. Vi oppmuntrer katolske leger, sykepleiere og sjelesørgere til å videreutdanne seg innen palliativ behandling og til å være oppmerksomme på døende pasienters særskilte medisinske og åndelige behov. Vi ønsker også velkommen private initiativer til å starte nye hospicer i kristen regi.
5. Vi oppfordrer våre kristne medbrødre og -søstre og alle mennesker av god vilje til å aktivt fremme respekten for livet og aktivt delta i den allmenne debatten og den demokratiske prosessen slik at menneskelivets ukrenkelighet får mer respekt i våre samfunn.

(Hyrdebrevet finnes i *Broen* nr. 1/2002, på www.katolsk.no; fåes som hefte ved henv. til Katolsk Informasjonstjeneste eller over disk i St. Olav bokhandel.

pater Marie-Alain Couturier o.p.

KUNSTNER, DOMINIKANER OG FOREGANGSMANN FOR FORNYELSEN AV KUNST
OG ARKITEKTUR I DEN KATOLSKE KIRKE PÅ 1900-TALLET

Få er klar over at utsmykningene i dominikanernes kirke på Majorstua i Oslo er laget av en kunstner og dominikaner som kom til å spille en helt avgjørende rolle for fornyelsen av kunst og arkitektur i Den katolske kirke på 1900-tallet. Pater Marie-Alain Couturier O.P. (1897-1954) fortjener en større oppmerksomhet enn det vårt hjemlige miljø hittil har tilkjent ham. Del 1 av denne artikkelen presenterer Couturiers liv frem til klosterlivet, inkludert hans arbeid som kunstner i Oslo; del 2 tar for seg hans senere virke som en av dem som la grunnlaget for de nye retningslinjene for kunst og arkitektur som ble proklamert av Det 2. Vatikankonsil i 1963.

DEL 1: KUNSTNER OG DOMINIKANER Problemet med kunsten i Den katolske kirke tidlig på 1900-tallet

Rundt 1900 var avstanden mellom de kunstneriske uttrykk som ble akseptert i kirkelig sammenheng, og samtidens verdslige kunst så stor at man kan snakke om en splittelse. Den kirkelige kunsten hadde videreført barokkens figurative stil, mens den var forlatt i verdslig kunst, og

dermed kom dette formspråket til å bli oppfattet som en *kirkelig* stil. Mange håndverkeres arbeid bidro til å befeste inntrykket av at kristen tro bare kunne uttrykkes på en viss måte, gjennom en omfattende produksjon av kopier av populære religiøse figurer og bilder - det være seg krusifikser, gipsmadonnaer eller engler.¹ Fra et kunstnerisk synspunkt innebar Kirkens bruk av én spesiell kunstnerisk form en stagnasjon. Visuell kunst dreier seg om å se og beskrive, og alle perioder har sin særlige måte å se på fordi det stadig stilles nye spørsmål som skal besvares. Fra begynnelsen av har Kirkens kunst reflektert sin tids teologiske tenkning, spiritualitet og tro, samtidig som den har beholdt uttrykk fra tidligere tidsepoker. Derfor er det et faresignal for *troen* dersom den ikke også speiles i sin egen

Grete Refsum er billedkunstner og 1. amanuensis ved Institutt for humaniora ved Kunsthøgskolen i Oslo; doktorgrad høsten 2000 på avhandlingen «Genuine Christian modern Art. Present Roman Catholic Directives on Visual Art seen from an Artist's Perspective». Artikkelen er hennes prøveforelesning over oppgitt emne.

samtids formspråk.

Mot slutten av 1800-tallet begynte kunstnerne å undersøke og fremstille den ytre virkelighet på andre måter enn gjennom fotografisk likhet med øyets iakttagelse, for dette kunne bli gjort ved hjelp av fotoapparat. Det spennende for kunstnerne ble nå å forsøke å uttrykke det som kunne sanses mer direkte, og anvende flate og form i forhold til iakttagelsene, hva det enn måtte føre til billedmessig. Disse forsøkene inn-

leder *modernismen* i kunsten. Til å begynne med var Kirkens offisielle holding totalt avvisende til det nye i kunsten.² Dermed hadde Kirken, ved å fastholde et foreldet kunstsyn basert på kopiering og etterligning av former som ikke lenger hadde

... ved å fastholde
et foreldet kunstsyn
... utelukket
Kirken seg selv
fra samtidskunsten

relevans, og ved å fordømme nye uttrykk, utelukket seg selv fra samtidskunsten.

Flere intellektuelle og kunstnere i Kirken forsto at noe måtte gjøres. Den franske maleren Maurice Denis regnes som initiativtageren til den *moderne* religiøse kunsten som dukket opp i Paris ved århundreskiftet. Han grunnla en skole for moderne kristen kunst i sitt eget atelier, *Ateliers d'Art Sacré*, som inntil hans død i 1943 utdannet kunstnere og øvet stor innflytelse på samtidens forståelse av ny kunst i Kirken. Denis så ingen motsetning mellom modernismens formspråk og troens innhold. Vel vitende om at hans definisjon av et maleri ble ansett som revolusjonær i datidens kirkelige sammenheng, uttalte han at: et maleri er en to-dimensjonal overflate dekket av farger som er arrangert i en spesiell orden.³

Marie-Alain Couturier – tiden før klosterlivet

En annen som også ønsket å fornye Kirkens kunst, var Marie-Alain Couturier, født i Frankrike i 1897. Han begynte å studere filosofi i 1915, men alt året etter, i august 1916, ble han innkalt av militæret og et halvt år senere sendt i tjeneste i første verdenskrig. I april 1917 ble unggutten alvorlig skadet og havnet etterhvert i et sykehus drevet av fransiskanere, der han ble liggende resten av året. Det var i løpet av dette lange og meget smertefulle sykeleiet, der han i tillegg var plaget av astma og bronkitt som han hadde hatt fra barndommen av, at Couturier

fikk kall til å bli kunstner. Men først etter et års rekonvalesens, i januar 1919, kunne Couturier starte sin kunstneriske utdanning i Paris. Allerede på høsten samme året kom han i kontakt med Maurice Denis. Det var i hans atelier, som var blitt et sentrum for *moderne* religiøs kunst, at den unge Couturier fant seg til rette, fikk sin opplæring og kunstneriske utdanning. Her ble det undervist, diskutert og utført kirkelige oppdrag, og i de neste fem årene levet og arbeidet Couturier i dette kunstnermiljøet. Han var med på utsmykning av kirker, hovedsakelig i teknikkene fresko og glassmaleri; han leste samtidsliteratur, blant annet forfatteren Paul Claudel; han ble kjent med samtidskunstnere deriblant malerne Georges Rouault, Henri Matisse og Pablo Picasso og arkitekten Le Corbusier; han besøkte ofte filosofen Jacques Maritain i hans hjem;⁴ og han reiste rundt i Italia med kunstnerkolleger.⁵

Jacques Maritain – talsmann for kunstnerne

På denne tiden, etter den første verdenskrig og utover i 1920-årene, økte interessen for en moderne religiøs kunst i sin alminnelighet. Før dette hadde folk flest trodd at religiøs kunst *ikke* kunne være moderne, men fra nå av ble spørsmålet om den nye religiøse kunsten var *god*.⁶ Mange kunstnergrupper som arbeidet med moderne religiøs kunst, ble etablert, og Couturier gikk inn i en gruppe som hovedsakelig arbeidet med glass og laget glassmalerier. Maritain ble talsmannen for disse unge, religiøse og idealistiske kunstnerne. I sin bok *Art et Scolastique* fra 1920 tok han til orde for at Kirken trenger *sann* kunst, hvilket betyr *ny* kunst, noe som i samtiden innebar kunst i et *modernistisk* formspråk. Maritain forklarte at begrepet *tradisjon* må forstås som en kontinuerlig prosess. Å følge Kirkens tradisjon betyr hele tiden å fornye det som allerede foreligger, å videreføre troen i takt med tiden, kulturen og samfunnet. Maritain fremhevet at bare de kunstnere som var oppriktige i forhold til sitt eget indre og formidlet dette i sin kunst, kunne regnes som *sanne* eller *genuine* kunstnere. Og det var *kunst* Kirken trengte, ikke tomme etterligninger av det forgangne.

St. Dominikus kirke i Oslo

Etter første verdenskrig begynte de franske dominikanerne å utvide sin virksomhet,⁷ og i 1920 ble to brødre sendt for å grunnlegge et

kloster i Oslo.⁸ Til tross for stor motgang menneskelig sett, fikk prosjektet økonomisk støtte, og i 1926 ble det besluttet at en ny kirke skulle oppføres. På denne tiden foretrakk de kirkelige myndighetene arkitektur i tradisjonell, akademisk eller historisk stil: ny-bysantinsk, nygotisk og ny-romansk. Dominikanerne var generelt sett lite glade for historiske stiltyper, men måtte de velge, så foretrakk de den romanske spiritualiteten som de anså mer i takt med samtiden, fremfor den bysantinske. I Oslo fikk dermed arkitekten Harald Sund i oppdrag å tegne kirke til den nye kommuniteten i nyromansk stil. Resultatet ble St. Dominikus kirke på Majorstua som ble vigslet 2 oktober 1927.⁹

Pater Marie-Alain Couturier

Klosterliv og utsmykning av St. Dominikus kirke i Oslo

Couturiers religiøse liv ble gradvis utviklet og modnet mens han arbeidet i atelieret hos Denis, og i 1925 gikk han inn som postulant i dominikanerordenen. På det tidspunktet var han rede til å gi avkall på sitt liv som kunstner: han ville studere teologi og bli prest. Riktignok gjennomgikk Couturier tre

års filosofi- og teologistudier, men hans overordnede verdsatte hans yrkesbakgrunn som billedkunstner, og når det var behov for det, ble han beordret til kunstneriske oppdrag. Ett av disse oppdragene var utsmykning av den nye kirken til brødrenes kommunitet i Oslo. Couturier ble sendt fra Frankrike året etter kirkevigslingen, sommeren 1928, for å dekorere det nye kirkeinteriøret. Han startet med frescomaleriene på hver side av koret.¹⁰ På venstre side mot nord der tabernaklet står i dag, malte han St. Dominikus og hans medbrødre; munkene i klosteret fikk stå modell.¹¹ Etter samtidens mål var Couturier moderne i sin stil. Han skaper et rytmisk forløp i billedflaten som er mer dekorativt enn naturalistisk. Kroppene er litt stiliserte og langstrakte, noe Couturier har fra den span-

ske maleren El Greco (1541-1614),¹² som han var fascinert av.

Sommeren året etter, i 1929, kom Couturier tilbake til Oslo og malte det store pinsebildet på skipets nordvegg.¹³ Couturiers arbeid ble utført i et forrykende tempo og resultatet er da også noe ujevnt. Det beskjedne bildet av korsfestelsen på nordveggen i kirkens inngangsparti, er imidlertid verdt å legge merke til.

Noe senere kom glassmaleriene i koret på plass. At Couturiers styrke lå i glasskunsten, synes åpenbar. Her holder han flaten og lar fargene stå friskt mot hverandre i et nesten ornamentalt mønster, selv om komposisjonen er basert på menneskekroppen. I forhold til datidens bruk av bemaling med mørk farge (sepia), er Couturiers arbeid moderne og friskt.

Vel ti år etter at kirken var tatt i bruk, karakteriserte en samtidig forfatter dominikanernes nye kirkerom som «et overmåte lyst og vennlig gudshus».¹⁴ Mer enn 70 år senere fungerer glassmaleriene fremdeles godt i det hvitmalt koret.

DEL 2: DOMINIKANER OG FOREGANGSMANN

Bevegelsen for fornyelse av kirkekunsten og tidsskriftet *L'Art Sacré*

I løpet av 1930-årene vokste interessen for en fornyelse av kunsten i Kirken. Det som hadde startet som enkeltpersoners forsøk på å revitalisere kirkekunsten i Frankrike, ble til en bred internasjonal bevegelse der de franske dominikanerne var den viktigste drivkraften. På den motsatte siden sto *tradisjonelistene* i Kirken, de som ikke ønsket nye formuttrykk i arkitektur eller kunst. Offisielt var Kirken fremdeles motstander av modernismen i kunsten. Da det nye billedgalleriet i Vatikanmuséet åpnet høsten 1932, sa pave Pius XI i sin åpningstale, med klar referanse til Kirkens kanoniske rett fra 1917, at siden mye av samtidens kunst hadde vendt tilbake til rå former fra de mørkeste tidsepoker, var denne typen kunst upassende for kirkelig bruk. Denne uttalelsen ble oppfattet som en fordømmelse av moderne kunst i Kirken. Pavens tale inneholdt imidlertid også mer positive formuleringer, som at Kirken alltid hilser velkommen en utvikling av den etablerte kristne tradisjon, der det vakre er kultivert gjennom det tosidige lys av *geni* og *tro*.¹⁵

Utover på 30-tallet var tradisjonelistene som

hadde Vatikanets støtte, svært aktive til å skaffe midler og oppføre nye kirkebygg i tradisjonell stil. For å spre informasjon om moderne religiøs kunst, minimalistisk smak og den samtidige kunsten egnet for kirkelig bruk, startet de som arbeidet for en fornyelse av Kirkens kunst tidskriftet *L'Art Sacré* i 1935. Året etter, i 1936, ble redaksjonen overtatt av dominikanerpatrene Marie-Alain Couturier og Pie Regamey som, i tillegg til å være prester, også var henholdsvis billedkunstner og kunsthistoriker. Sammen begynte de et prosjekt for å utdanne både leg og lærd om moderne kirkekunst og -arkitektur. Regamey var den tålmodige pedagog i ord, mens Couturier kommuniserte mer direkte gjennom bilder der objektene fikk tale for seg selv. I 1937 greide noen av de beste moderne, religiøse kunstnerne å samle tilstrekkelig støtte blant geistlige og legfolk til å gjennomføre et utsmykningsprosjekt. Anledningen bød seg da noen av de blanke vinduene i *Notre-Dame*-katedralen i Paris skulle fylles med glassmalerier. Pater Couturier var blant de utøvende kunstnerne som deltok i arbeidet. De nye vinduene ble montert og ansett som meget vellykkede av dem som hadde støttet tiltaket. Tradisjonelistene var imidlertid rystet: De protesterte først og fremst mot bruken av moderne kunst i Kirken på prinsipielt grunnlag, og dernest mot å bruke slik kunst i en gotisk katedral. Pater Regamey skrev om krangelen som utviklet seg i februarnummeret av *L'Art Sacré* i 1939.¹⁶ Han forsvarte de nye glassmaleriene ut fra sin kunsthistoriske kompetanse og konkluderte med at resultatet etter hans vurdering var bra. Debatten fortsatte imidlertid, og det hele endte med at glassmaleriene ble fjernet.

Mot slutten av 1930-tallet måtte forkjemperne for en fornyelse av kunsten i Den katolske kirke erkjenne at til tross for gode intensjoner, hadde de ikke oppnådd hva de hadde håpet på.

Pater Couturier forsto at uten drahjelp fra tidens mest kjente kunstnere, ville man ikke klare å fremme en revitalisering av Kirkens kunst. Gradvis begynte han og Regamey å prøve ut en mer radikal linje i *L'Art Sacré*, først på det teoretiske plan gjennom artikler og deretter ved å sette sine idéer ut i praksis.¹⁷

Pater Jean Dévény O.P. og *Notre-Dame-de-Toute-Grâce* i Assy

Vinteren 1939 arbeidet Couturier med utsmykning av kirken i Santa Sabina-klosteret i Roma.

Da han skulle tilbake til Frankrike, bestemte han seg for å dra innom sin venn og ordensbror Jean Dévény, som var utnevnt til sogneprest i den vesle fjellandsbyen Assy nær Mont Blanc. Assy var i løpet av få år blitt et senter for behandling av tuberkuløse. Mange katolske pasienter tilbragte lang tid på stedet, og biskopen besluttet derfor å opprette et eget sogn i området. Til det trengte man en ny kirke, og kannik Dévény fikk ansvaret for å planlegge og organisere byggingen.¹⁸ Dévény hadde selv vært pasient på et sanatorium i Assy og visste hva menigheten kunne trenge av oppmuntning og inspirasjon under sitt sykeleie og sin rekonvalesens. Ettersom Assy var et sted uten en lokal forhistorie og befolkning, ble det å bygge kirke en særlig utfordring for byggherren. Dévény's første tanke var at det måtte bygges noe tradisjonelt

av god kvalitet ut fra god smak. Han engasjerte arkitekten Maurice Novarina som han hadde sett arbeide av og lest om i *L'Art Sacré*. Da Couturier kom på besøk, var *Notre-Dame-de-Toute-Grâce*¹⁹ allerede under oppførelse, og Dévény søkte med glede råd hos sin venn og ordensbror om utsmykningen.²⁰

Couturier startet sin rådgivning med å invitere Dévény med på en utstilling av religiøs kunst i Paris.²¹ Dévény ble begeistret for et glassmaleri basert på en kartong av Georges Henri Rouault og bestilte det til kirken i Assy. Rouault, som nærmet seg 70 år, tok imot tilbudet med glede, for dette var hans aller første oppdrag for en kirke. Rouault hadde en sterk sosial samvittighet og så på ydmykhet som en viktig del av et sant religiøst liv. Han fikk tidlig kall til å uttrykke *sannhet* uavhengig av sosiale konsekvenser, og fant gjennom stor lidelse frem til sine religiøse motiver og sin egen kunstneriske stil²², som inntil da var blitt avvist som upassende fra kirkelig hold. I desember 1939 ble Couturier beordret til New York, han skulle

*Korsfestelsen, pater Couturier
1928. (Foto: Alexander
Refsum Jensenius, 2000)*

preke for den franske menigheten i faste- og påsketiden 1940. Da krigen brøt ut i Europa, ble dette oppholdet forlenget i fem år,²³ og den videre utsmykningen av kirken i Assy måtte vente til krigen var slutt.²⁴

Couturiers ufrivillige opphold i USA og Canada under krigen ble for ham fruktbart. Han ble kjent med europeiske kunstnere i eksil, blant dem den franske maleren Fernand Léger. Hittil hadde Couturier tenkt at kunst i kristen sammenheng måtte være figurativ, men kontakten med Léger fikk ham til å forstå at også *abstrakt* kunst har et religiøst potensiale.²⁵ Da krigen var slutt i 1945, vendte Couturier tilbake til Frankrike og satte snart opp en utsmykningsplan for kirken i Assy.

Denne kirken ble nå et praktisk eksperiment med kunst i kirkerommet. Couturier og Dévény valgte først åtte helgner som var forbundet med sykdom og helbredelse, som motiver i kirkeskipets vinduer. Pater Couturier laget to av glassmaleriene, og de andre ble utført av katolske kunstnere som hadde vært aktive i bevegelsen for fornyelse av kirkekunsten før krigen. Den radikale delen av utsmykningsplanen var å engasjere de erklærte kommunistiske kunstnerne Léger og Jean Lurcat til å utsmykke henholdsvis fasaden i vest og koret. Dévény hadde i utgangspunktet tenkt seg Jomfru Maria i herlighet midt i koret, men innså at Lurcat ikke kunne utføre et slikt motiv med særlig overbevisning. Han aksepterte derfor at kunstneren måtte lage noe han selv kunne stå inne for, og utsmykningen endte som en fremstilling av den kosmiske kamp fra Apokalypsen. Kirkens åtte vinduer i vestveggen fikk glassmalerier, tre tegnet av den abstrakte maleren Jean Bazaine og resten basert på malerier av Rouault.²⁷

I 1947 fulgte en moderne døpefont av Jacques Lipchitz, og Marc Chagall dekorerte dåpskapellet utenfor kirkerommet med scener fra den gamle Testamentet, som han som jøde genuint kunne forholde seg til.²⁹

Utsmykningen av kirken i Assy viste at kunst i en ny kirke kunne være moderne. I sitt rundskriv *Mediator Dei* fra November 1947 skrev pave Pius XII at:

«Modern art should be given free scope in the due and reverend service of the Church and the sacred rites, provided that they preserve a correct balance between styles tending neither to the extreme realism nor to excessive 'symbo-

lism', and that the needs of the Christian community are taken into consideration rather than the particular taste or talent of the individual artist [...] We cannot help deploring and condemning those works of art, recently introduced by some which seem to be a distortion and perversion of true art and which at times openly shock Christian taste».³⁰

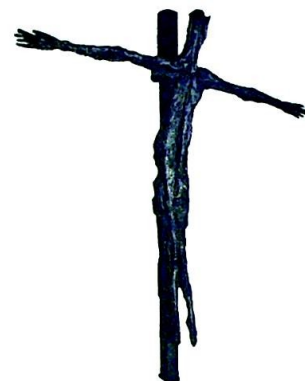
Denne siste setningen var myntet på dominikanerne.³¹ Men dominikanerne fortsatte sitt arbeid. I Vence, nær Nice i Frankrike, hadde dominikanerinnene allerede engasjert Henri Matisse til å tegne og utsmykke konventets nye kapell.³² Pater Couturier sto modell for bildet av St. Dominikus.

Ettersom kirken i Assy ikke hadde noe bilde av St. Dominikus, sa Matisse seg villig til å lage ett til Assy også.³⁴ Til slutt tilbød kubisten Georges Braque et lite relieff til tabernakeldøren, og skulptøren Germaine Richier fikk det aller siste oppdraget i 1949: å lage alterkrusifiks.³⁵

Utsmykningen av kirken i Assy innebar et totalt brudd med gjeldende praksis for tidligere kirkeutsmykninger. Her var ikke-katolske kunstnere invitert til å formgi det de selv hadde lyst til på sin egen måte. Resultatet var blitt et kompromiss mellom oppdragsgiverens mål og ønsker og det de utøvende kunstnerne personlig kunne stå inne for. Kirken i Assy fikk en rekke bilder av helgner, mens tradisjonelle motiver av Kristus, Maria og bibelfortellinger fikk mindre plass. Dévény forsvarte ikonografien ved å si at den passet bra til menigheten som kirken skulle betjene.³⁷

«La querelle de l'art sacré»

1950 var et jubelår i Den katolske kirke, og den sentrale begivenheten var proklameringen av dogmet om Jomfru Marias opptagelse i den himmelske herlighet. I august dette året ble kirken i Assy konsekret, og så kom kritikken mot utsmykningen, i særdeleshet mot Richiers kru-

Krusifiks, Assy, Germaine Richier 1949.

sifiks, med voldsom styrke. Ifølge *Mediator Dei* var fremstillingen av deformerte former uakseptabelt i Kirkens kunst. Pater Régamey hevdet at deformering av enkeltformer i et kunstverk var noe helt annet enn deformering av kunsten som sådan, noe som ville innebære dårlig kunst og selvfølgelig måtte avvises av Kirken.³⁸ Men da kannik Dévény i januar 1951 holdt et foredrag med tittel: «Bidrar kirken i Assy til fornyelsen av kristen kunst?» i en kunstforening i Angers, ble det bråk. Da han viste bilde av Richiers krusifiks, ga en rasende gruppe demonstranter høylydt uttrykk for at dette var en fornærmelse og helligbrøde og krevet å få vite om Dévény hadde tillatelse fra biskopen til å holde sitt foredrag.³⁹

Denne konflikten har blitt kalt *La querelle de l'art sacré* og medførte at Richiers krusifiks umiddelbart ble fjernet. Motstanderne hevdet at de opptrådte på vegne av sårede menighetsmedlemmer, noe som ikke var sant. Menigheten hadde vennet seg til sin nye kirke og trivdes med den. Noen skrev til og med brev til biskopen og bad om å få tilbake Richiers krusifiks.⁴⁰ I *L'Art Sacré* innrømmet Couturier at kirken i Assy langt fra var blitt noe mesterverk, men la til: «Hvis vi skulle begynt på nytt igjen, ville vi gått lenger. Vi ville vært tøffere, mer absolutte. Men det ville vært i samme retning. Uten unnskyldninger. Uten skygge av tvil. «Og han avsluttet med å si: «Father Dévény gjorde nøyaktig det han burde ha gjort. La de døde begrave de døde!»⁴¹

Utvikling av øyets sensitivitet

I 1948 hadde Couturier gjenopptatt sitt arbeid i redaksjonen av *L'Art Sacré*. Han insisterte på at bildene skulle være det primære budskapet, de skulle tale for seg selv.

*Øyets frigjøring
var nødvendig
fordi synet
var bundet
av visuelle vaner...*

«Poesi fremfor pedagogikk» ble hans motto. Couturier ønsket å oppdra folks smak ved å vise eksempler på god form. Régamey, som var en ordets mann, kunne ikke helt ut følge sin kollega i hans ønske om å la bilder

tale for seg selv. Men de to redaktørene kom til enighet om å redigere hver sine nummer av tidskriftet,⁴² og fra 1950-54 sto Couturier ansvarlig

for 12 utgivelser der bildet hadde første prioritet.⁴³ Gjennom sitt billedutvalg skapte han et visuelt språk som skulle utvikle øyets sensitivitet hos leserne, slik at deres måte å forstå bilder på kunne renses og frigjøres fra gamle fordommer.⁴⁴ Couturier mente at skjønnhet er det eneste legitime kriteriet i kunst. Men folk måtte lære å se renheten i enkle og klare former og forstå at det *vakre* var knyttet til *form*, uavhengig av dens intensjon eller bruk. Øyets frigjøring var nødvendig, fordi synet var bundet av visuelle vaner som var låst av det Couturier kalte akademisk imperialisme og konformisme. Hans intensjon for kunsten i Kirken uttrykte han i slagordet «store kunstnere for store arbeider».⁴⁵ Samtidig holdt Couturier fast ved at Kirken som oppdragsgiver skulle formulere presise billedprogrammer og eksakte idéer, som kunstnerne kunne forholde seg til i sin formgivning.⁴⁶

Det var først da krangelen om kirkekunsten blusset opp i forbindelse med utsmykningen i kirken i Assy, at Couturier og Régamey erkjente styrken i motstanden mot moderne kunst blant en stor del av legfolket i Kirken. De bestemte seg da for å satse på en opplæring av de profesjonelle i Kirken, for i det minste å forsøke å oppdra dem.⁴⁷ Couturier og Régamey planla også et utdannelsesprogram ledet av dominikanerne for ny kunst i Kirken. Men motstanden var nå så massiv at de måtte innse at på det nåværende tidspunktet var deres misjon tapt. Allikevel trodde pater Couturier på mirakler.⁴⁸ I juni 1951 skrev kardinal Constantini en artikkel i *L'Osservatore Romano* som angrep prosjektet i Assy, bevegelsen for fornyelse av kirkekunsten og Couturier og Régamey personlig. Dette var Vatikanets første offisielle signal for å begrense deres aktiviteter, og fra nå av levde Couturier og Régamey i konstant usikkerhet for en offisiell fordømmelse.⁴⁹

Samtidig, bare noen dager etter artikkelen i *L'Osservatore Romano*, ble Matisse-kapellet i Vence innviet.

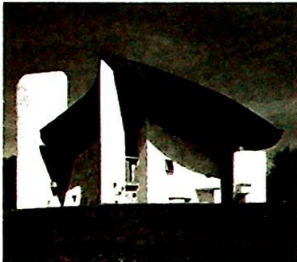
Matisse var en kunstner som prøvde å identifisere seg med sine motiver for så å uttrykke sine inntrykk i en direkte og rask handling uten kontroll av tanken. Couturier intervjuet Matisse om arbeidet i Vence, og med henvendelse til sine kritikere uttalte Matisse: «Alt som jeg har gjort, har jeg gjort utfra lidenskap,» og «hele mitt liv har min eneste styrke vært min oppriktighet». Om korsveien i Vencekapellet sa han: «Ting som dette må du kjenne så godt at

du kunne tegne det i blinde». Og Couturier la til: «Dette utgangspunktet for et arbeid er nødvendigvis det som bør styre religiøs kunst.»⁵¹

Ifølge Couturier hadde Matisse brukt et billedspråk som tilsynelatende var rablet opp på veggen i en fei og dermed fikk noe av øyeblikkets karakter; ved det hadde han lyktes i å

uttrykke noe sant om pasjonshistoriens grusomme realitet og kommunisere de voldsomme følelsene den setter i sving.⁵²

I januar 1951 ble planene for en ny kirke i Audincourt, tegnet av Novarina og med utsmykning av Jean Bazaine og Léger, og et nytt pilgrimskapell i Ronchamp tegnet av Le

Pilgrimskapellet Notre-Dame-du-Haut, Ronchamps, tegnet av Le Corbusier.

Corbusier, godkjent samtidig. Couturier kommenterte: «Fremtiden vil gjøre denne dagen, 20. januar 1951, til en historisk dag for fornyelsen av kristen kunst».⁵³ Kirken i Audincourt ble vigslet i september 1951, samtidig som angrepene mot dominikanernes fornyelsesprosjekt fortsatte. Den katolske forfatteren Francois Mauriac trådte støttende til ved å stille spørsmålet om kunst kan være heretisk.⁵⁴ Men nå var motstanden så sterk at nye direktiver var påkrevet. Våren 1952 utstedte den episkopale kommisjonen for pastorale og liturgiske spørsmål i Frankrike nye forordninger⁵⁵. De var forfattet på en måte som var ment å dempe konflikten mellom de stridende parter, og sympatiserte i bunn og grunn med dominikanernes holdninger.⁵⁶ Forordningene fremhever at Kirkens kunst må være en *levende* kunst. Samtidig må kunsten i Kirken være forståelig uten intellektuelle forklaringer. Da pave Pius XII i april samme året talte til italienske kunstnere, åpnet han med å ønske velkommen til «skapere av figurativ kunst». Samtidig fremholdt paven at kunstens oppgave i Kirken er å gå utover det jordiske og endelige, og åpne et vindu mot det uendelige.⁵⁷ I juni utstedte Vatikanet en instruks om Kirkens holdning til kunst.⁵⁸ Uten at navn ble nevnt, var dette en offisiell kritikk av dominikanernes aktiviteter. Dokumentet advarer eksplisitt mot fortegninger og uvanlige bilder som ikke følger Kirkens tradisjon og vanlige bruk, og derfor kan repre-

sentere vranglære og spre feil informasjon til legfolk med liten utdannelse.

Krisen i forhold til billedspørsmålet i Den romersk-katolske kirke var nå tydelig. I 1953 ble det lagt restriksjoner på dominikanerne, og L'Art Sacré fikk en ny, ufarlig profil.⁵⁹ Pater Couturier var blitt syk.⁶⁰

Han hadde håpet å la den abstrakte maleren Joan Miró utsmykke et kapell, og han hadde også planer om å engasjere samtidens mest kjente kunstner: Pablo Picasso. Men sine siste krefter brukte Couturier på prosjektet i Ronchamp⁶¹. Til dem som kritiserte ham for å gi oppdrag til Le Corbusier og kunstnere som ikke tilhørte Kirken, svarte Couturier at åndens gave kan være renere hos mestere utenfra enn blant de troende, selv de profesjonelle. Og han la til: «Dette faktum kan være irriterende, men i vår tid er det uomtvistelig. Ånden blåser hvorhen den vil.»⁶² 9. februar 1954 døde Couturier, femtisyv år gammel.

Bare noen dager senere publiserte dominikaneren Yves Congar en artikkel der han skriver at prinsipielt er det gjennom messefeiringen at et sted blir til en kirke. Han trakk frem det latinske og greske ordet for kirke: *Ecclesia*, som både står for begrepet *Guds folk* og for bygningen eller stedet der kristne møtes for tilbedelse – og disse stedene kan være hvor som helst og bli laget av hva som helst. Bare alteret og prekestolen er viktige, ikke noe annet. Congar nevnte eksplisitt arbeidet til Couturier og Régamey og kirkene de hadde stått for, som eksempler på kirker der enkelheten gav dem en karakter av gjennomsiktighet som reflekterte Guds storhet overfor menneskets fattigdom.⁶³

Le Corbusiers pilgrimskapell, *Notre-Dame-du-Haut* i Ronchamp, ble ferdig i 1955.

Kapellet ble godt mottatt og kom til å få en meget stor påvirkning som forbilde for senere kirkebygg i Europa – også protestantiske.

Den pre-konsiliære prosessen

2. januar 1959 erklærte pave Johannes XXIII at det skulle sammenkalles til et konsil i Roma for alle Kirkens biskoper.⁶⁴ Pater Congar ble utnevnt til teologisk konsulent for konsilets forberedelseskommité. Idéene til pater Couturier og de franske dominikanere var spredt og fikk nå påvirke utarbeidelsen av direktivene om Kirkens kunst. Den etterfølgende debatten endte med at konsilfedrene, så å si enstemmig,

godkjente at også kunst fra vår egen tid har en plass i kirkerommet,⁶⁹ og 4. desember 1963 ble konstitusjonen om Kirkens liturgi, *Sacrosanctum Concilium*, promulgert av Det 2. Vatikankonsil.⁷⁰

LITTERATUR

- 1913/1996. The Catholic Encyclopedia: Electronic version by New Advent Inc., online <www.knight.org/advent>.
1952. De quelques principes directeurs en matière d'art sacré, issued by Commission Episcopale de pastorale et de liturgie. *Nouvelle Revue Théologique* Avril 28, LXXIV (1952), No. 3:958-959.
- 1952, June 30. On Sacred Art. Instruction to Bishops issued by the Sacred Congregation of the Holy Office. The Catholic Mind, Juverna Press, Dublin 50:699-702.
1954. Le Père Couturier. *L'Art Sacré* 9-10.
1965. The Catholic Encyclopedia for School and Home. New York: McGraw-Hill Book Company.
1972. Our Lady of the Height Ronchamp (Notre Dame du Haut a Ronchamp). 8th edition ed. Vol. 818, Art Guide. Munich and Zurich: Verlag Schnell & Steiner.
1981. Vatican II. The Conciliar and Post Conciliar Documents. Edited by A. Flannery, O. P. Leominster, Herefords, England: Fowler Wright Book LTD.
1996. The Dictionary of Art. Edited by J. Turner. New York: Grove.
1997. The Oxford Dictionary of the Christian Church. Edited by F. L. Cross and E. A. Livingstone. Oxford: Oxford University Press.
- 1997, 1978. The New Encyclopedia Britannica. Chicago, London etc.: Encyclopædia Britannica Inc.
- Barr, Alfred H. Jr. 1952. Matisse. His Art and his Public. New York: The Museum of Modern Art.
- Congar, Yves, O.P. 1967. Priest and Layman. London: Darton, Longman & Todd LTD.
- Courthion, Pierre 1977. Georges Rouault. New York: Harry Abrams, Inc. Publishers.
- Couturier, Marie-Alain O.P. 1938a. Deux églises savoyardes. *L'Art Sacré* Mai:117-121.
- Couturier, Marie-Alain O.P. 1938b. Rouault et le public ecclésiastique. *L'Art Sacré* Septembre:244-247.
- Couturier, Marie-Alain O.P. 1989. Sacred Art. Austin: Menil Foundation, University of Texas Press.
- Finne, Ferdinand. 1954. Georges Rouault. *Kunsten idag* 28 (2):1-47 (English text 48-57).
- Holm, Arne E. 1951. Matisse's kapell i Vence. *Kunsten idag* 20 (4):33-48 (English text: 58-60).
- John XXIII, Pope. 1962-63. The Council-Art the Threshold of a New Era. Address of Pope John XXIII at the Opening of the Council. The Pope Speaks 8:207-216.
- Kjelstrup, K. MGR. DR. 1942. *Norvegia Catholica. Moderkirkens gjenreisning i Norge*. Oslo: Det apostoliske vikariat.
- Maritain, Jacques. 1949. *Art and Scholasticism*. London: Sheed & Ward.
- O'Meara, Thomas O.P. 1986. *Modern Art and the Sacred: The Prophetic Ministry of Alain Couturier*, O.P. *Spirituality Today*. Online <<http://www.spiritualitytoday.org/spir2day/863810meara.html>> 38 (1):31-40.
- Patfoort, Th. O.P. 1961. Kirken og kunsten. *Kunsten idag* 55 (1):4-24 (English text: 53-55).
- Pius XI, Pope. 1932. «Address» (October 27, 1932). *Acta Apostolica Sedis* 24:335.
- Pius XII, Pope. 1947, November 20. «Mediator Dei» (On the Sacred Liturgy). Encyclical by Pope Pius XII. AAS XXXIX (1947) Online <<http://listserv.america...1/pius.xii/pi12media.txt>>:40.
- Pius XII, Pope. 1952. «The Function of Art» (Address to a group of Italian artists): Online <<http://abbey.apana.org.au/OFFICIAL/PAPAL/Pius12/Other/P12art.Htm>>.
- Regamey, Pie O.P. 1939. La querelle des Vitraux. *L'Art Sacré* Février:49-53.
- Regamey, Pie O.P. 1951. Rome 1950. *L'Art Sacré* (January-February, 5-6):22-26.
- Rooney, Marcel T. O.S.B. 1977. *A Theology for Architecture. An Analysis of the Theological Principles Applicable to Church Building in the Postconciliar Renewal*. Doctorate in Liturgical Theology, Pontifical Liturgical Institute, Universitatis Gregorianae, Roma.
- Rubin, William S. 1961. *Modern Sacred Art and the Church of Assy*. New York: Colombia University Press.
- White, Susan J. 1990. *Art, Architecture, and Liturgical Reform. The Liturgical Arts Society (1928-1972)*. New York: Pueblo Publishing Company.
- Wreden, Jeanne Gun. 1989. *Dominikanerne. Klosterliv i Norge*. Oslo: Dreyers forlag.

FOTNOTER

- ¹ Se William Rubin's dr.avhandling *Modern Sacred Art and the Church of Assy*, fra 1961, kapittel 1.
- ² Se artikkelen om Modernismen i *The Catholic Encyclopedia* fra 1913/1996.
- ³ Rubin 1961:24.
- ⁴ Jacques Maritain (1882-1973) var konvertitt til Den romersk katolske kirke. Han studerte St. Thomas Aquinas skrifter og forsøkte å relatere den thomistiske filosofien til samtidens kultur. Maritain underviste i perioden 1914-33 moderne filosofi ved Universitetet i Paris (*The New Encyclopedia Britannica*, 1978 mic., v. VI:630).
- ⁵ Se *L'Art Sacré* v. 9-10, mai-juni 1954, «Le Père Couturier».
- ⁶ Rubin 1961:26.
- ⁷ Under den franske revolusjon ble alle klostre stengt og munkene fordrevet. Fra 1850 og fremover klarte Dominikanerordenen å ta seg opp igjen og læresteder ble etablert i Tyskland og Roma (*The Catholic Encyclopedia for School and Home*, 1965, v. 8:40-42).

- ⁸ I Norge ble forbudet mot romersk-katolske ordner fra 1537, opphevet i 1897 (Wreden 1989:29).
- ⁹ Kjelstrup 1942:194.
- ¹⁰ Couturier oppholdt seg i Oslo fra 18 juli til 7 september (L'Art Sacré v. 9-10, 1954:14).
- ¹¹ Tabernaklet sto dengang på høyalteret i koret.
- ¹² El Greco var i forhold til sin samtid en svært ekspressiv og uvanlig maler.
- ¹³ Arbeidet ble avsluttet 24. september (L'Art Sacré v. 9-10, 1954:14).
- ¹⁴ Kjelstrup 1942:195.
- ¹⁵ Acta Apostolica Sedis 24 (1932), 335, «Pius XI: Address» (October 27, 1932); Engelsk oversettelse i: White 1990:160-61.
- ¹⁶ Regamey 1939:49-53.
- ¹⁷ Rubin 1961:29-30.
- ¹⁸ Rubin 1961:30-31.
- ¹⁹ Elektronisk dokument <<http://www.eglise-assy.com/PAGES/HISTOIRE.html>>
- ²⁰ Rubin 1961:30-32.
- ²¹ Ved Petit palais (Rubin 1961:33).
- ²² Se artikkelen til Finne «Georges Rouault» i Kunsten idag fra 1954.
- ²³ O'Meara O.P. 1986, elektronisk dok.:2.
- ²⁴ Rubin 1961:33-34.
- ²⁵ Rubin 1961:30.
- ²⁶ Rubin 1961:34.
- ²⁷ Rubin 1961:37.
- ²⁸ Chourtion 1977:136, plansje 39.
- ²⁹ Rubin 1961:37-38.
- ³⁰ Mediator Dei, article 195.
- ³¹ Rubin 1961:48.
- ³² Barr 1952:279.
- ³³ Holm 1951:43.
- ³⁴ Barr 1952:280.
- ³⁵ Rubin 1961:38.
- ³⁶ Patfoort 1961:8.
- ³⁷ Rubin 1961:39.
- ³⁸ Ibid.
- ³⁹ Rubin 1961:49.
- ⁴⁰ Rubin 1961:52.
- ⁴¹ Egen oversettelse fra den engelske utgaven (Couturier 1989:56).
- ⁴² Couturier 1989:10.
- ⁴³ Dominique de Menil og Pie Duployé har gjort et utvalg av Couturiers artikler i L'Art Sacré fra 1950 til 53, og publisert disse i boken Sacred Art utgitt i Couturiers navn i 1989.
- ⁴⁴ Couturier 1989:14-17.
- ⁴⁵ Couturier 1989:35-36.
- ⁴⁶ Ibid.
- ⁴⁷ Et eget nummer av L'Art Sacré med tittel «L'Éducation artistique du clerge» tok opp dette (L'Art Sacré, November 1946, v.9).
- ⁴⁸ Rubin 1961:53.
- ⁴⁹ Rubin 1961:54-55.
- ⁵⁰ Barr 1952:516.
- ⁵¹ Egen oversettelse fra engelsk (Couturier 1989:92).
- ⁵² Matisse brukte i virkeligheten svært lang tid og laget hundrevis av skisser før han var fornøyd (Couturier 1989:97).
- ⁵³ Egen fortolkning fra engelsk (Couturier 1989:102).
- ⁵⁴ I artikkelen: «Des Couleurs et des goût», Le Figaro, 4. des. 1951 (Rubin 1961:56).
- ⁵⁵ «De quelques principes directeurs en matière d'art sacré».
- ⁵⁶ Rubin 1961:57.
- ⁵⁷ Pius XII «The Function of Art» from 1952.
- ⁵⁸ De Arte Sacra, engelsk: On Sacred Art.
- ⁵⁹ Rubin 1961: 58-63.
- ⁶⁰ L'Art Sacré, mai-juni 1954:31.
- ⁶¹ Patfoort 1961:4.
- ⁶² Couturier 1989:158.
- ⁶³ Egen oversettelse, fritt fra engelsk (Couturier 1989:154).
- ⁶⁴ Patfoort 1961:4.
- ⁶⁵ Congar 1967:229-237.
- ⁶⁶ Our Lady of the height Ronchamp, 1972, forsiden.
- ⁶⁷ Ibid., baksiden.
- ⁶⁸ Pope John XXIII 1962:209.
- ⁶⁹ 2149 stemte for, 5 mot og to avsto fra å stemme (Rooney 1977:III:13).
- ⁷⁰ Sacrosanctum Concilium, Constitution on the Sacred Liturgy, Chapter VII, 4 December 1963; in:Vatican II, 1981.

*Veronica - av
Georges Henri Rouault*

norske kvinner som gikk mot strømmen

AV ELSE-BRITT NILSEN OP

Utferdstrang og eventyrlyst forbinder vi ofte med ungdommen, dagens ungdom. Og det utvilsomt fordi mulighetene er blitt så mange med et internasjonalt utdannelses tilbud og kommunikasjonsmidler der de fjerne kontinenter kan nås i løpet av timer. Imidlertid vet vi at mennesker til alle tider har befunnet seg på reise og underveis. I mitt arbeid med ordenssøstre har jeg møtt kvinner som førte alt annet enn et stille og rolig liv, ofte rastløst på farten, plassert der hvor kirken og kongregasjonene har sett og ment at de skulle ha en oppgave. For mange ble det en lang reise både i fysisk, kulturell og åndelig forstand, fra barndommens familie til klosterfelleskapet.

En fransk historiker kaller ordenssøstre som dro ut til fjerntliggende himmelstrøk for å misjonere, Guds eventyrersker. Men vi behøver ikke nødvendigvis å søke de mest eksotiske eksemplene, vi finner nemlig flere norske kvinner som valgte livsvei på kollisjonskurs med det gjengse – ikke minst i et ekstremt ekteskapsorientert samfunn som vårt.

kunne *St. Olav* underrette leserne om at den første *danskfødte* søster etter reformasjonen var gått bort. Det dreiet seg om søster Therese av *St. Joseph*, Laura Frey var hennes dåpsnavn, som ble postulant i 1857 hos de den gang nyetablerte *St. Josephs* søstre i København. Resten av klosterutdannelsen mottok hun i Chambéry. Ikke bare virket hun i Danmark, men også 15 år i Norge hvor hun bl.a. underviste i Kristiania og Trondhjem, og en tid var priorinne for søstre i Kristiansand.

Laura Frey var altså dansk. Imidlertid fremstår det ikke like klart hvem den første *norske* søster etter reformasjonen var. Som vi skal komme tilbake til, gikk f.eks. flere unge norske

Else-Britt Nilsen er dominikanerinne ved Sta. Katarinahjemmet i Oslo; dr. theol. og forsker på deltid ved Institutt for systematisk teologi ved Universitet i Oslo; statsstipendiat siden 2000.

Brokker av livsløp
Tidlig i 1902

kvinner i kloster i utlandet uten noen gang å vende tilbake til hjemlandet. Vi vet en del om enkelte av dem, om andre vet vi svært lite. Og sikkert finnes det også tilfeller som vi er helt uvitende om. Ja, selv om vi bare skulle begrense oss til den første norske *St. Josephsøster*, lar spørsmålet seg vanskelig besvare.

Ifølge søstrenes kronikør banket flere unge kvinner på klosterporten i Kristiania uten nødvendigvis å være spesielt norske: «Moder Anne de Jésus Gmeiner, inntrådte alt i 1875 i... Chambéry. I 1882 reiste søster Jeanne Marie Meyenberg til Novisiatet i København. Et år senere fulgte søster Marie Helene Tidemandsen og søster Jeanne Catherine Gröll det gode eksempel og inntrådte i Novisiatet i Chambéry.» Familienavnene røper tysk opprinnelse. Et par av dem hadde riktignok tilbragt noe av barndommen i Norge, men bare Marie Helene (1855-1935) var født og oppvokst i landet.

En annen blant de tidlige norske søstre var Andrea Reiter født på Hamar i 1861. Siden skoletilbudet for katolske barn mildt sagt var begrenset, ble hun sendt til St. Joseph Institutt i Kristiania. I 1882 vendte hun tilbake dit som postulant, og dro så til novisiatet i København. Etter å ha arbeidet noen år i Sverige, kom hun endelig hjem og ble menighetssøster i Porsgrunn da søstrene etablerte seg der.

Magda Kilb fra Kristiansand

Andrea gikk i kloster året før Marie Helene, men våre kilder er mangelfulle, så vi vet ikke med sikkerhet om Andrea (1861-1939) var første norskfødte *St. Josephsøster*. Derimot er vi bedre informert hva angår dødsfall: Kristiansandpiken Magda Kilb (1869-1896) skulle bli den første norske *St. Josephsøster* *begravet* her i landet. Selv om hennes familie spilte en viktig rolle i opprettelsen av den katolske menighet i Kristiansand i 1890, var allikevel deres religiøse engasjement av relativt ny dato.

Faren, skreddermester Anton Kilb, kom opprinnelig fra Wiesbaden, men slo seg ned i Kristiansand hvor hans søster og svoger, Katharina og Heinrich Kneip, allerede bodde. Anton var ungkar, men traff fort sin fremtidige livsledsagerske, Harriet Hanssen. Harriet tilhørte statskirken, og siden Anton tok lett på sin katolske bakgrunn, ble ekteparets seks første barn døpt og oppdratt protestantisk. Men da

familiens attpåklatt så dagens lys i 1888, var foreldrene kommet på andre tanker.

Et sykebesøk førte pastor Erik Wang fra hovedstaden til Kristiansand i midten av 1880-årene, og helt tilfeldig fikk han nyss om familien Kneip, som visstnok var medlem av den «rare katolske sekten». I motsetning til broren, hadde Katharina Kneip og hennes lille familie gjort sitt ytterste for å praktisere sin katolske tro langt borte fra både prest og kirke hvor de bodde. Wang ble hjertelig mottatt, og i samtalen med husets frue fikk han også høre om hennes frafalne bror.

Dette førte til nok en visitt, men ekteparet Kilb ble mer overrumplet enn begeistret over dette katolske prestebesøket. Pastor Wangs styrke i denne situasjonen var ikke bare at han var norsk, men kanskje enda mer at han hadde et vinnende vesen. Anton Kilb og Erik Wang samtalte lenge, og familiefaren lovet i fortsettelsen både selv å leve som katolikk, og oppdra barna i sin tro. Hustruen Harriet stilte seg rimeligvis skeptisk til det hele. Imidlertid avgjorde barnas reaksjon saken: De ville helst være katolikker som faren.

Magda var eldst i den store søskenflokket og skulle nettopp begynne i konfirmasjonsundervisning da pastor Wang dukket opp. Det ble det ikke noe av; i stedet ble det opplæring i katolsk tro og liv ved St. Joseph Institutt i Kristiania for henne og søsteren. 18 år gammel presenterte Magda seg på nytt ved instituttet, denne gang med ønske om å slutte seg til søstrenes rekke. Allerede som ungpике der, likte hun å gi søstrene en håndsrekning i husets praktiske gjøremål, og hennes eget ønske var nå å bli legsøster.

Magda fikk det som hun ville, og ble sendt til novisiatet i København. Søster Ansgaria, som hun nå het, kom tilbake til Kristiania hvor hun arbeidet vekselvis på kjøkkenet og blant de syke, oppgaver hun senere utførte også i Fredrikstad, Porsgrunn og Fredrikshald. Imidlertid innhentes den unge søsteren av sykdom og må til slutt melde pass: «...søster Ansgaria afgik ved døden 2den juledag 1896 i en alder af 28 aar og blev begravet fra St. Olavs kirke paa Vorfrelers gravlund onsdag den 30te december. Den afdødes familienavn var Magda

*Valgmulighetene
når det gjaldt
klosterliv
var svært begrenset
i Norge
i det 19. århundre.*

Kilb, og som født i Kristiansand, var hun den første norskfødte St. Josefs-søster, der er stedt til hvile her i landet...» (St. Olav 1897).

Kilb-familiens historie finner vi i Kristiansand katolske menighets hundreårsberetning, og den er interessant fordi den illustrerer forhold som må ha vært nokså typiske for katolikker i Norge dengang. Flertallet kom fra håndverkerfamilier, ekteskapene var i stor grad blandete: oftest med utenlandsk far og norsk mor, og dessuten gjerne religiøst blandet, slik at den ene var katolikk og den andre lutheraner eller endog «uden samfund». Det faktum at barna gikk på katolsk skole, betød at barnas katolske foreldre (i flertall eller entall), forsøkte å innfri kirkens krav om å gi avkommet en katolsk oppdragelse. Men sikkert var det flere av samme alen som unge Anton Kilb, som tok lett på sin katolske bakgrunn. I religiøst blandete ekteskap ble det gjerne til at den andre foreldrens tro «seiret», særlig i de tilfellene hvor moren var protestant. Slik har sikkert mangt et katolsk kirkemedlem «gått tapt». Det var nok snarere et unntak enn en regel at en katolsk prest av Erik Wangs format plutselig innfant seg, og fikk en hel familie på andre tanker.

I fromme mødres spor

Valgmulighetene når det gjaldt klosterliv var svært begrenset i Norge i det 19. århundre. Eukaristisøstrene i Bergen fikk én rekrutt, imidlertid brøt de opp etter få år. St. Elisabeth-søstrene og de luxembourgske fransiskanerinnene var der, men synes ikke å ha fremstått som aktuelle alternativer for norske klosterkandidater. Den vanlige vei for dem som ønsket å virke i hjemlandet, var å gå inn hos St. Joseph-søstrene. En viktig medvirkende faktor for dem som kom fra katolske familier, var kontakten med St. Joseph Institutt i oppveksten. Instituttet var ikke bare vekststed for søstres kall, men også presters. Det var tilfelle for bl.a. Erik Wang.

Vi har allerede streift mødrenes viktige rolle som trosformidlere i familiene; var moren god protestant og faren lunken katolikk, endte gjerne barna opp som protestanter. Men den norske kirke gikk ikke alltid av med seieren, for det hendte også at fromme mødre fikk følge av barna nettopp i sin iver for den katolske kirke. Det gjaldt enkefru Anna Andersen fra St. Olav menighet i Kristiania, som døde i 1912: «...et

mønster for mødrene i menigheten ved sin fromhet og ved sin lydighet mot alle kirkens lover... Fru Andersen, som tidlig blev enke, hadde den glæde at se tre av sine barn vie sig til Herrens tjeneste, idet to døtre er traadt ind i ordensstanden og er blit medlemmer av en tysk ordenskongregation, der bærer navnet av det fattige Jesusbarn, mens den yngste søn fortiden i Propagandakollegiet i Rom forbereder sig for den prestelige gjerning» (St. Olav 1912).

Nekrologen røper intet om fru Andersen var konvertitt; hun kan ha vært det, men vi forfølger ikke spørsmålet siden vi ikke er oppradd for slike eksempler. I 1890 besøkte dominikanerpater Dominikus Scheer Kristiania for første gang på biskop Fallizes invitasjon for å holde en foredragsrekke på tysk i St. Olav kirke. Krogh-Tonning har beskrevet eventementet:

«Foredragene vakte en meget stor Opsikt, og Kirken var hver Aften fuld indtil Trængsel af en Forsamling dannede Mennesker... Alle dannede Mennesker her i Landet forstaa saa meget Tydsk, at de kan følge med i et tydsk Foredrag... Foredragene var vistnok polemiske. Men da Polemiken fremkom i meget urban Form og Tone uden Spor af Heflighed eller saarende Bitterhed, blev de i Almindelighed modtagne, ikke blot med Velvilje, men med Tak af Paterens mange protestantiske Tilhørere.»

Blant disse «dannede» tilhørerne fantes flerbarnsmoren Olivia Munthe som nå ville bli katolikk. Familiens reaksjon var langt fra velvillig, men fru Munthe sto på sitt og konverterte året etter. Lykkelig over sin nye kirkelige tilhørighet, var hennes store ønske at også andre i familien, da særlig barna, måtte følge samme vei. Ønsket ble oppfylt, for etter raseri og fortvilelse, begynte tre av døtrene å søke kunnskap om katolsk liv og lære. Året etter Olivia Munthes egen konversjon, fulgte hennes tre eldste døtre etter. To av dem var fremtidige St.

«Den vanlige vei for dem som ønsket å virke i hjemlandet, var å gå inn hos St. Josephsøstrene.» Bildet viser søstrenes Vor Frue Hospital, Kristiania; året før hadde St. Elisabethsøstre fra Schlesien grunnlagt det første katolske hospital i Norge, St. Vincents i Hammerfest.

Josephsøstre; Kitty (1873-1941) og Louise-Marie (1874-1907).

På dette tidspunkt var det allerede bestemt at Louise-Marie skulle dra til farens søster i Amerika. Tanten var imidlertid meget antikattolsk, og det endte med brudd mellom henne og niesen da hun fikk nyss om konversjonene. På bar bakke klarte Louise-Marie allikevel å utdanne seg til sykepleier i Amerika hos Barmhjertighetens søstre. Hos disse søstrene hadde hun tenkt å tre inn, da nyheten kom om at Kitty var gått inn hos St. Josephsøstrene. Fru Munthe så gjerne nok en datter i kloster, men fremholdt at Louise-Marie burde bruke sine evner og krefter til tjeneste for kirken i Norge.

Og også dette ønsket fikk moren oppfylt. Høsten 1898 gikk Louise-Marie inn hos søstrene i Kristiania, og mottok ordensdrakten året etter på samme dag som Kitty, nå søster Marie-Constance, avla sine evige løfter. Selv fikk hun klosternavnet søster Anne-Elisabeth. Etter en kort tid på Vor Frue i Oslo, ble den unge søsteren sendt til Kristiansand hvor hun utførte forskjellige oppgaver. Imidlertid ble hun innhentet av sykdom; tiden i Amerika hadde tatt på, og legene konstaterte tuberkulose. Etter en tapper kamp mot sykdommen, gikk hun bort i en alder av 33 år.

Sterk var heller ikke Kitty, søster Constance, men ble med sin allsidige begavelse ressurs og kraft i provinsen. Etter å ha virket i en årrekke som lærerinne ved instituttet, ble hun sendt til Glanerbrug (Nederland) for å ta seg av postulantene. Forflytningen gagnet hennes helse, og hun gjorde godt arbeid. Da hun kom tilbake til Norge i 1921, fortsatte hun som ansvarlig for postulantene på Vor Frue Villa. I 1927 ble hun priorinne samme sted. Hittil hadde de yngste trukket veksler på henne, nå sto hennes eldre medsøstre for tur. I søster Constance møtte gamle som unge et forståelsesfullt og helstøpt menneske. «En fremstående representant for ordensstanden,» skrev hennes overordnede da hun døde høsten 1941.

Norske i utlendighet

Stopper vi opp ved norske kvinner som valgte klosterliv utenfor landets grenser, må vi straks konstatere at vår kunnskap er begrenset, at vi her langt fra har full oversikt. Imidlertid antyder de opplysninger som foreligger, mer enn én spennende livshistorie. Den mest utførlige, Thora Hammers, har vi allerede adgang til i

boken *Nonner i storm og stille*, men vi skal allikevel ikke glemme de andre: Hvem av oss er f.eks. klar over at statsminister Fredrik Stang (1808-84) hadde en datterdatter som gikk i kloster? Augusta Hepp ble født i 1860-årene, med norsk mor og fransk far. Hepp var fransk konsul, og familien bodde i Norge inntil faren ble forflyttet til Rio i 1877.

Der ble han syk og måtte oppgi sitt arbeid. Etter alt å dømme dro nå familien til Frankrike, og Augusta ble nonne i Paris:

«Det var i et av de 'arbeidende' klostre hun gikk inn, hennes arbeid her blev knyttet til skoler og hospitaler... Sjelden kunde hun motta besøk av andre enn sin nærmeste slekt. Sitt norske sprog bevarte hun imidlertid til det siste og man kan være sikker på at hennes tanker ofte dvelet ved hennes ungdomsår i Norge og hennes norske avstamning...»

(*Morgenbladet* 1935). Augusta selv ble ihvertfall ikke glemt av sine gamle venner i Norge, men husket «som en lys og strålende skikkelse».

For andre unge norske kvinner kunne kontakt med klostreskoler bli skjellsettende: Martine Marcussen (1872-1912) ble ursulinerinne i Venloo (Nederland) hvor søstrene hadde kloster og pensjonatskole. Hun kom fra Askerøya (Lyngør), og ble kjent med søstrene da hun fulgte med sin yngre niese Olga Hansen som skulle gå på deres skole. Dit ble Olga sendt mens foreldrene var på sjøen. Faren ville unngå å ha Olga med ombord, fordi ungpiken var stormforelsket i førstestyrmannen, og hadde ikke øye for annet enn ham. Da var det bedre at hun fikk opplæring i husstell og tegning på klostreskole.

Forhåpentlig fikk Olga den utdannelsen foreldrene ønsket; en mer utilsiktet effekt av oppholdet var nok tantens konversjon. Før Martine trådte inn hos ursulinerinnene, var hun en kort tid ivrig med i St. Olav menighet, og opplevde at også moren sluttet seg til den katolske kirke. Martines livsløp har fascinert grandniesen Boel Marcussen Gramstad, som påpeker at fenomenet med å sende en datter til klostreskole i Holland, også sier noe om kontakten kystbe-

Hvem av oss er f. eks. klar over at statsminister Fredrik Stang (1808-84) hadde en datterdatter som gikk i kloster?

folkningen på Sørlandet hadde med utenverden på slutten av 1800-tallet.

Dårlig helse og tidlig død ga ikke søster Sunniva, som Martine het i klostret, mange årene i Venloo. En mer langvarig tilknytning til samme orden fikk derimot Elise Hamilton (1854-1931) fra Halden. Faren var havnefogd i byen, og kanskje åpnet det for datterens tilknytning til Frankrike. Trolig ble hun kjent med katolisisme og klosterliv som elev hos ursulinerinnene i Gravelines. Hun ble boende i Frankrike, men var hjemme på besøk flere ganger før hun i 1888 gikk inn hos disse søstrene.

Marie de Jésus ble hennes navn i klostret. Ikke bare nøt hun søstrenes tillit som underpriorinne, hun var også dyktig lærer i musikk. Og mange var de elever som i årenes løp fikk sine første timer i fransk hos Mère Marie: «Like til det siste stod hun i forbindelse med sine norske elever fra alle kanter av landet, da hun tross sitt lange opphold i Frankrike aldri glemte at hun var norsk» (*St. Olav* 1931).

Norskættede på det amerikanske kontinent

I begynnelsen av 1970-årene besøkte dominikanersøster Mary Reginald Farrelly (1898-1993) sin amerikanske familie for første gang. Selv var hun født og oppvokst i Norge, men navnet røper at ikke bare norsk blod fløt i hennes årer. Faren var irsk katolikk, og moren norsk konvertitt. For søster Mary ble ukene i USA ikke bare et møte med nær familie, men også med landets katolske kirke. I ettertid kunne hun fortelle om mer enn én prest eller ordenssøster med slektsrøtter i Norge.

Selv konstaterte jeg det samme et par tiår senere da jeg traff opptil flere medlemmer av min egen orden med norske foreldre eller besteforeldre. Merkeligst var opplevelsen hos dominikanerinnene i San Rafael utenfor San Francisco. Etter å ha beundret klosterets eget museum, ble jeg invitert til å besøke fløyen med gamle og syke søstre. En av de eldste, en tidligere generalpriorinne, kom jeg særlig i snakk med. Stor var min overraskelse da hun fortalte at hennes far hadde vært norsk og moren irsk. Det var omtrent som å møte en tvilling av min da nettopp avdøde medsøster Mary Reginald!

Kilder:

Dufourcq, Elisabeth: *Les Aventurières de Dieu. Trois siècles d'histoire missionnaire française*. Paris 1993.

Kronikk St. Josefssøstrene i Norge. Oslo 1940.

Nilsen, Else-Britt: *Nonner i storm og stille*. Oslo 2001.

St. Ansgar 1890-1990. Kristiansand katolske menighets hundreårsberetning. Kristiansand 1990.

Forskjellige årganger av *St. Olav*.

Mer om ordenssøstre i Norge? «En spennende bok, rik på historiske linjer og illustrerende detaljer,» skrev Elisabeth Aasen i St. Olav om Sr. Else-Britt Nilsens bok «Nonner i storm og stille» Solum forlag 2001.

Lære fransk?

Er du over 18 år og ønsker å lære fransk? Er du interessert i å bli kjent med en annerledes livsstil - preget av stillhet, kontemplasjon og studier? Dominikanerinnene i St. Mathieu de Trévières i Syd-Frankrike ønsker flere unge au pair-piker til hjelp i klosterets gjestehus. Du bor gratis, får alle måltider og hjelper til med lettere husarbeid i ca. 5 timer hver dag. Klosteret ligger i naturskjønne omgivelser 20 minutter med buss fra Montpellier. Du må kunne noe fransk.

Skriv til: Soeur Céline, Dominicaines des Tourelles, 34270 Saint Mathieu de Trévières, Frankrike, eller ring for nærmere opplysninger: Vera H. Føllesdal, tlf. 67 54 12 80.

bok- omtaler

Brev som bygger broer

Björg Vindsetmo:

Nærmest hjertet.

Pasternak, Tsvetajeva, Rilke

Gyldendal 2001, 189 sider

En skjærtorsdag i året 1899 stod Rainer Maria Rilke foran den velldige Vasilij-katedralen på den Røde plass i Moskva. «For første gang i livet fikk jeg en følelse av å ha kommet hjem – en følelse av tilhørighet,» skriver han. «Jeg hørte til – i denne verden, hos Gud.» Påskeaften samme år stod han under midnattsmessen og hørte Ivan-Velikij-klokkeren i mørket. «Det var min Påske, og den vil vare hele livet. Jeg vet det nå: Kristus er oppstanden!»

Den unge Rilke kom aldri tilbake til Russland. Her, i Tolstojs hjemland, fikk han imidlertid sitt «kall», her hentet han inspirasjon til sin *Stundenbuch* og *Buch der Lieder*. Og gjennom hele sitt omflakkende liv bar han Russland med seg i hjertet – og i kofferten. Der hadde han sitt russiske hjørne: samovaren og ikonet.

Det er *Björg Vindsetmo* som åpner sin bok fra sist høst med dette bildet av Rilke på pilegrimsferd til Russland. *Nærmest hjertet* har hun kalt den, med undertittelen *Pasternak, Tsvetajeva, Rilke*. Tittelens betydning åpenbares på bokens siste sider: Da Pasternak døde i 1960, 70 år gammel, fant man i innerlommen på jakken som hang ved siden av sengen, en konvolutt med påskriften «Det

kjæreste». Inne i konvolutten lå to brevark som var så slitt at de var nesten smuldret opp. Det ene var fra Rainer Maria Rilke, det andre fra den russiske dikteren Marina Tsvetajeva.

Når Björg Vindsetmo har skrevet en bok om disse tre dikterne, er det nettopp brevvekslingen mellom dem som har fengslet henne, og som hennes fremstilling er sentrert om. De tre møttes knapt i levende live, men brevene som krysset landegrensene, bandt dem sammen i gjensidig beundring. «Jeg holder dere i ett og samme favntak,» skriver Pasternak fra Moskva til Marina, som lever i eksil i Paris. Slik fikk Pasternak et åndehull ut mot verden, og slik bevarte Rilke en forbindelseslinje til sitt elskede Russland. Og Marina Tsvetajeva, hvis liv var så ufattelig gjennomtrengt av nød og fattigdom, kunne vite at det var noen der ute som leste hennes dikt, og som forstod dem.

Det er en vakker og gripende bok Björg Vindsetmo har skrevet. Med en lett og sikker hånd tegner hun opp de tre dikteres livsløp, og hun setter dem inn mot et bakteppe av russisk historie, fra sydende kunstnerisk vitalitet i årene før første verdenskrig til lammende terror under Stalin.

Pasternak døde i Russland som han ikke hadde villet forlate, skjønt det kostet ham meget, ikke bare Nobelprisen i litteratur som han i 1958 måtte si fra seg. Også

Marina Tsvetajeva døde i Russland dit hun vendte tilbake fra sitt eksil i 1939, og der hun etter to års lidelser unnslopp sul-tedød og forfølgelse ved å ta sitt eget liv. Da hadde Rilke lenge vært død; han sovnet inn på sitt slott i Rhône-dalen i 1926, lykkelig forskånet for å høre at Velikij-klokkeren nå spilte Internasjonalen.

Anne-Lisa Amadou

Forenkling og yttergrenser

Arnold Eidslott

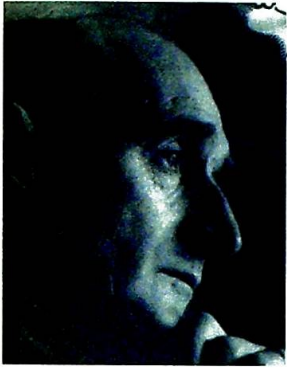
Davids nøkkel. Dikt

Gyldendal 2001.

Arnold Eidslott er kanskje vår fineste kristne dikter i dag. Hans poetiske univers spenner fra de store havdyp til stjernene på himmelen, med mennesket trygt i Guds hånd i midten.

Han skriver fra en enestående dikterisk kilde som stadig fornyer seg. På få år har han utgitt en stor diktsyklus om krigen, *Passchendals ruiner* (1998), og diktsamlingen om sjømannens lodd, *Nettene under Kapp Horn* (2000), før han i fjor utga den herværende diktsamlingen *Davids nøkkel*.

De fleste katolikker vil kanskje forbinde «Davids nøkkel» med O-antifonene i fjerde uke i advent, men den «oppriinnelige» Davids nøkkel, som er Eidslotts

Arnold Eidslott - «kanskje
vår fineste kristne
dikter i dag».

referanse, forekommer i Johannes' Åpenbaring 3, 7-8:

«Skriv til engelen for menigheteten i Filadelfia: Dette sier den Hellige, den Sanndrue, han som har Davids nøkkel, han som lukker opp, og ingen lukker til, og lukker til, og ingen lukker opp...»

Diktsamlingen består av tre deler. Den første, «musiske delen», har Johann Sebastian Bach som sin «hovedperson», del to styres av Benedikt av Nursias eneboertilværelse, del tre har titte-len «De dødes kor».

Her finner vi elementer som går igjen i flere av Eidslotts diktsamlinger: Det er *Japanrennen* – det største havdyp på jorden, *kuréren* som bringer bud fra universets skjulte liv. Her er Venezia, tegnet på forfallet, og *Russland* som dikteren er så fascinert av; selve landet – Rossija – symbolet på menneskehetens lidelse, og tsaren som symbol på en menneskelig undertrykker, eller på Gud. Her er to av Eidslotts yndlingssteder, samlet i ett dikt: «Novgorod til Venezia»:

Venezia du melankolske datter av Dogen og hans demoniske herrevelde

Lytt til flodsangene fra Volga landfloden de prisgittes sørgende mor

Volga vår amme i det gamle rike hører San Marco klage over sine sønner

Men selv om man kan kjenne igjen enkelte elementer som merkesteiner i Eidslotts dikterunivers, makter han alltid å snu på dem og bruke dem i nye og uventede sammensetninger. I en antologi om Eidslotts diktning, *Hellig ild*, som utkom i 2001 i forbindelse med dikterens 75 års dag, skriver forfatteren Jan Inge Sørbø treffende om hans litterære stil: «Det skjer ein kombinasjon av utviding og forenkling: ved at gjenstandene i diktet blir pressa mot sine yttergrenser, målt mot det ytterste, skjer det samstundes ei forenkling til menneskelivets elementære forhold.» Det finner vi et eksempel på i *Davids nøkkel* i diktet «Ved et ferjeleie»:

Så mange menn
travle og med svarte mapper

Travle mennesker
men også et knippe med barn

Som har det travelt
med å være bare å være

Men hele tiden
er de her hele tiden bare her

På den samme siden
av den største av fjordene her

Guds tause fjord
aldri trafikkert av ferjene våre

Som bare flytter oss
fra det ene sted til et annet

På det samme stedet
på jorden Guds eneste
ferjeleie

Det er mye erfaring om livets lidelse og smerte i Eidslotts diktning, men alltid med en påminnelse om Guds hjelpende hånd som støtte, hvis man bare husker det. En fin og vakker bok å glede seg over i påsketiden.

Mette Nygård

Fra påskens liturgi

Tenebrae

Matutin og laudes til skjærtorsdag, langfredag og påskeaften.
Dominikanske publikasjoner
2002

Smalt, men rikt mellom to permer: tekstene for tidebønnene matutin og laudes for skjærtorsdag, fredag og lørdag, i dominikansk utforming. Det er brødrene i St. Dominikus kloster og søstrene i Sta. Katarinakonventet, begge institusjoner i Oslo, som nå gir oss del i den liturgi som, slik forordet forteller, «har vært fulgt ved St. Dominikus kirke i Oslo siden slutten av 1960-årene, og som bygger på gammel dominikansk skikk».

Mange har gjennom årene vært beriket av å være med på tidebønner i kirke og kloster i det som kalles *tridum sacrum*, «de hellige tre dager». Nå kan den som ønsker, få tekst og noter og adskillig attåt med seg hjem. For, som forordet sier: «Til ytterligere berikelse av den Stille Ukes liturgi er forslag til Improprie langfredag, enkelte antifoner, Wolfgang Plagges musikk til Exulter samt allehelgenslitaniat på norsk og latin tatt med med i et appendiks.» Den øvrige musikken er komponert av pater Thoralf Norheim.

Det 2. Vatikankonsils liturgireform oppfordret til å feire tidebønnene i «de hellige tre dager» som offentlig gudstjeneste, og det er bare å takke for denne utgivelsen som gjør det lettere å følge med i kirkens bønn. Det latinske «tenebrae» er bokens tittel og henspiller, forklarer forordet, «på skikken gradvis å slukke alle lys i kirken inntil den på slutten av gudstjenesten blir liggende i mørke». Prosjektet har vært i de beste hender: Fr. Per Bjørn Halvorsen har stått for tekstbearbeidelsen, sr. Ragnhild Marie Bjelland for notasjonen og Per Einar Odden har tatt hånd om notesats og formgivning. Boken fåes i klostrene og i St. Olav bokhandel. UKJ

korsvei om vinteren

FRANZ SCHUBERT SOM KIRKEMUSIKER
AV TROND BJERKHOLT

Kirkemusikk er ikke det man i første omgang forbinder med den østerrikske komponisten Franz Schubert (1797-1828). Man kjenner hans sanger og klavermusikk, kanskje også hans kammermusikk, i alle fall Forelle-kvintetten; musikk i lite format. De fleste kan dessuten plystre temaet fra 'Schuberts Ufullendte', også kjent som Symfoni nr. 8 i h-moll, D. 759.

Schubert er bourgeoisiets komponist, hyggeaft-
nenes komponist, komponist for overmøblerte
små stuer. Hans elegante melankoli står til tape-
tet. Operaens og kirkens saler, adelens kunstige
himmel over sin gudgitte majestet, er ikke
Schuberts verden. Kunstnerens kvistværelse
med en stol, en seng og et klaver; besteborge-
rens overmøblerte plysjstue; caféen der de begge
møtes over et skummende glass.

Schubert er dessuten legemliggjørelsen av
den borgerlige kunstnermyten: Kunstneren som
loslitt friker, både foraktelig og misunnelsesver-
dig. Han slipper å gå på jobb om morgenen...
han brøt med familien, var stadig syk, drakk alt-

for mye og døde
ung – beklagelig,
men uunngåelig;
mannen var jo
kunstner. Tenker
spissborgeren.
Kunstneren er en
tragisk figur som

lever utenfor samfunnet, men som samfunnet
allikevel trenger – slik alle trenger en skygge.
Men kunstnere skulle jo spre lys, ikke skygge.

Først i den senere tid er man blitt klar over
de musikalske og menneskelige dybder i
Schuberts mer ambisiøse verker – symfoniene
og messene. Schuberts kirkemusikalske produk-
sjon er nesten like stor som Mozarts, og langt
større enn Beethovens. Han komponerte seks
latinske messer i tillegg til *Deutsche Messe*, en
enkel strofisk versjon av den tyske messeteksten;
dessuten *Magnificat* og *Stabat Mater*, syv *Salve
Regina...* Selv om han aldri hadde (eller ønsket)
fast ansettelse som kirkemusiker, er det ingen
tvil om at Kirken og dens tekster spilte en rolle
i hans liv.

*Trond Bjerkholt, «årgang
1970», har studert ved
Musikkakademiet i Bergen;
arbeider i musikkavdelingen
ved Deichmanske
bibliotek, Oslo.*

den Hellige Jomfru. (Det dreier seg om den kjente *Ave Maria*, D. 839.) Alle som hører stykket, forteller Franz stolt, blir grepet og stemt til andakt, Dette, mener han, skyldes hans oppriktige fromhet – han komponerer ikke bønner og hymner på bestilling, bare når ånden kommer over ham. I det samme brevet ironiserer han

I den senere tid er man blitt klar over de musikalske og menneskelige dybder i Schuberts mer ambisiøse verker - symfoniene og messene.

vennlig over broren Ferdinands melankoli: «Han er fremdeles opptatt med å kripe til korset... han har vært syk syvogsytti ganger og døden nær ni ganger; som om døden var det verste som kunne skje. Hvis han bare ville kaste et blikk på disse guddommelige sjøer og fjell... ville han føle det som en lykke å

overgi seg selv til naturen med dens endeløse makt til å skape nytt liv.» Panteisme og naturmystikk – i den konservative farens øyne må dette ha fortonet seg som åpent opprør.

Det ufullendte oratoriet *Lazarus*, påbegynt i 1820, er Schuberts eneste forsøk innenfor denne genren. Vi vet ikke hvorfor han stoppet på halvveien; det kan ha vært ideen om oppstandelsen som var vanskelig for naturmystikeren i ham. Hvem vil stå opp fra uendeligheten og vende tilbake til ufullkommenheten? Denne naturfromhet er også typisk romantisk, en humanisme som opptar både jødisk-kristne og platoniske elementer, og der naturen blir en projeksjon av menneskets indre. Det dreier seg om en tro på menneskesjelens potensielle enhet med verdenssjelen, en platonsk streben mot perfektion og mot det ideelle – stadig innenfor Kirken som institusjonell ramme. Duften av syrin kunne få den unge Werther til å besvime; men han gikk i kirken søndag morgen. Duften av syrin og duften av røkelse. Syrinbuskens hvelvede tak, og Kirkens.

Schuberts gedigne messer er faktisk skrevet til liturgisk bruk – det var ikke noe uvanlig i Wien dengang at man på søndag fikk høre messen sunget med kor og fullt orkester. Allikevel er de ikke strengt liturgisk korrekte, ofte mangler deler av teksten. Dette var heller ikke noe uvan-

lig på den tiden – særlig i Gloria og Credo må komponisten forholde seg til store mengder tekst, og det fantes en lov som fastslo at en gjennomkomponert messe ikke måtte vare lenger enn 45 minutter. Hos Schubert går det imidlertid an å få øye på et system...

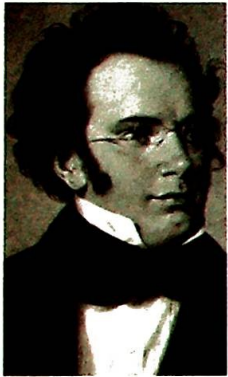
Påfallende ofte mangler tekstledd som omhandler Sønnens forhold til Faderen. I hans siste og største messe, i Ess-dur, mangler både «*filius patris*», «*patrem omnipotentem*» og «*consubstantialem patri*»; i G-dur-messen mangler «*qui sedes ad dexteram Patris*»... flere eksempler finnes. Franz Schubert hadde bevisst gitt avkall på å sitte ved sin fars høyre hånd.

Faren var skolelærer, hadde assistert sin storebror frem til dennes død i 1804 og siden drevet skolen alene. Han trengte absolutt en hjelpelærer og hadde gjerne sett unge Franz i denne rollen. Franz prøvde så godt han kunne i tre år, men det gikk ikke bra: en mann som stanser midt i en setning og febrilsk begynner å skrive noter på trekkpapiret, er nødt til å få disiplinproblemer, og fikk det da også. I 1816 tenkte han at det fikk være nok. Resten av sitt liv levde han et omflakkende bohémiliv, støttet moralsk og finansielt av gode venner. Faren rystet på hodet.

I Ess-dur-messen mangler også «*et exspecto resurrectionem*», slik at sammenhengen blir meningsløs: «*in remissionem peccatorum mortuorum*» – «én dåp til forlatelse for de dodes synder». Dette kan være tilfeldig – hadde Schubert bevisst ment noe med utelatsen, hadde han vel strøket hele leddet, ikke latt ett ord bli stående igjen. Men vi har jo sett at Schubert ikke trivdes med tanken på oppstandelse.

Den mest åpenbare og gjennomførte utelatsen er imidlertid «*unam sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam*». Disse ordene mangler i alle de seks messene Schubert skrev. Dette er på en måte typisk for stemningen i Wien etter den liberale keiser Joseph II, en opplyst enehersker som trodde på individet og var skeptisk til Kirken. Senere, under Leopold II og Franz II, gjenerobret presteskaperet mye av sin makt, men – ting ble allikevel ikke helt som før. Schubert deltok gjerne i den godmodige hode-rysten over Kirken som en tåpelig, men harmløs og i grunnen sjarmerende anakronisme. Hans bror Ignaz klager i et brev over de ulærde og udannede prestene i Wien, og Franz svarer: Du skulle se dem vi har her ute i provinsen. Hans

venn Ferdinand Walcher innleder et brev med noter og tekst til intonasjonen «Credo in unum Deum» og fortsetter: «men det gjør ikke du!» Schubert likte imidlertid selve kirkebygget, domkirken i Wien, som er lys og åpen uten mørke kroker. Lys og åpen messemusikk skrev han da også for østerrikerne tilbakelente fromhet.

Franz Schubert, detalj av maleri av W. A. Rieder (Historisches Museum, Wien).

Omtrent samtidig med at Schubert skrev sin messe i Ass-dur, komponerte Beethoven sin legendariske *Missa solemnis*. Disse to komponistene levde på samme tid i samme by, men møttes så vidt man vet aldri. Schubert var altfor beskjeden til å våge å oppsøke den store mann, enda Beethoven hadde uttalt seg rosende om hans musikk. *Missa solemnis* er med sitt intense personlige preg radikalt forskjellig fra

Schuberts messer – Beethoven kjemper like intenst med messeformen som han gjorde med sonateformen, og vrenger den nærmest til ugjenkjennelighet. Trompetsignalene i siste sats «Dona nobis pacem» er ikke musikalsk motivert; de er snarere en teatereffekt. Mens vi ber om fred, hører vi lyden fra slagmarken 'off stage' – et forbausende moderne, metamusikalsk grep.

Beethoven gjør messen til en personlig bekjennelse og ikke en allmenn – katolsk – handling. Schubert lar messen være messe, og forfølger sin personlige visjon i andre komposisjoner. Den innadvendte og inderlige siden av hans kristentro kommer til uttrykk i sublim sanger som *Ave Maria* og *Litanei* – sanger til å spille alene i mørket.

Ikke overraskende lykkes han best med de emosjonelle partiene av messeteksten. «Et incarnatus» og «crucifixus» i Ess-dur-messen er akkurat like gripende som *Erlkönig*, visen om den lille gutten som alvekongen fatter kjærlighet til, med dødelig utgang... For Schubert som komponist var det ingen forskjell mellom den døde gutten i farens favn og den døde Jesus på korset. De var lidende mennesker – som han selv.

Men Schuberts verk er ikke uten den transcendentale dimensjon. I sitt siste leveår – 1828 – la komponisten ut på vandring. Han hadde alltid vært glad i å gå – fotturene om sommeren sammen med hans venn og medarbeider, sangeren Michael Vogl, var blant de lykkeligste stundene i hans liv. Men denne gangen gjaldt det en vandring i hans indre landskap; et vinterlandskap. *Winterreise* er et verk bestående av 24 sanger. Handlingen, hvis det kan kalles det, begynner med at hovedpersonen sier farvel – til hva, vet vi ikke. På mange måter er det en korsvandring vi legger ut på – en vandring i smerte, med stasjoner der vi stanser opp for tilbakeblikk. Vi møter mennesker underveis, i korte glimt, men må alltid videre. Dypest sett er vi alene. Min Gud, hvorfor har du forlatt meg?

I sine verker fra dette året utforsker Schubert ekstreme sinnstilstander – i *Winterreise*, i klaversonaten i B-dur og kanskje aller mest i C-dur-kvintetten. Ingen elegant melankoli her; han har ikke lenger krefter til det. Disse verkene er vandring i hans eget sinn. Mørke vandring – men med stadige lysstreif. Og han går ikke like fort hele tiden. De lange stillestående periodene er karakteristisk både for kvintetten og sonaten. Komponisten står stille og betrakter. Formen på landskapet; lyset.

Når det diskuteres hvor mange engler som får plass på et knappe-nålshode, og om afrikanere skal bruke kondom, er det allikevel viktig å delta i Kirkens messer, endog levere musikk til dem (enkel og grei musikk uten skarpe kanter) – men de virkelige religiøse opplevelser får man da alene i mørket, på vandring i sinnet (som er en form for natur). Lyset skinner i mørket. Schuberts utadvendte kirkekristendom og innadvendte, platonske Sophia-Mariafromhet er uttrykk for en balanse eller et dilemma – ettersom man ser det. «Vi begraver her en rik skatt, men et enda rikere håp,» ble det sagt ved hans kiste.

'Winterreise' er... på mange måter en korsvandring – en vandring i smerte, med stasjoner der vi stanser opp for tilbakeblikk.

presse- klipp

KIRKELIG PEDOFILISKANDALE RYSTER BOSTON

Sinne og frustrasjon er blant reaksjonene i erkebispedømmet Boston, etter at en rekke pedofili-saker der prester er involvert, er blitt avslørt. Hittil er vel et titalls prester suspendert, og politiet har fått navnene på et åttitalls prester som i løpet av de siste 40 år har vært skyldige i pedofili. Ingen av dem er lenger i aktiv tjeneste, men mange fikk fortsette som prest etter at deres overordnede var blitt klar over forseelsene: De ble flyttet til nytt sogn, saken feid under teppet, ofre betalt for å tie. Boston er det fjerdestørste erkebispedømmet i USA etter New York, Chicago og Los Angeles og omfatter ca. 2 millioner katolikker, d.v.s. ca. halvparten av delstatens befolkning.

Avsløringer i Boston-avisen *The Globe* i begynnelsen av februar i forbindelse med at den tidligere presten John Geoghan ble dømt for et overgrep for ti år siden og nå trekkes til ansvar for ytterligere 80 forseelser i årene 1962-1995, fikk boblen til å sprekke. En bred dokumentasjon, bygget på innsyn i kirkelige arkiver, har avslørt en kirke mer opptatt av å unngå skandale enn av å sikre at pedofile ikke fikk mer kontakt med barn. Geoghan-saken er sørgelig illustrerende. Allerede i 1966 mottok hans overordnede anklager om overgrep, men først i 1998, etter at stadig flere foreldre truet med rettsak, ble Geoghan, pen-

sjonist siden 1994, fratatt sin prestestatus. En av Geoghans tidligere overordnede, biskop Daily, avviste i sin tid overfor en mor, hvis sønn var blitt misbrukt, å gripe inn under henvisning til at «jeg er ikke politibetjent, men hyrde». Daily er i dag biskop av Brooklyn og bekrefter at kirken betalte ofre for å unngå «skandale», d.v.s. rettsak, og dermed offentlighetens lys.

Bostons erkebiskop, kardinal Law, har etter avsløringene gjen-tatte ganger beklaget håndteringen av Geoghan-saken og andre saker. Han har fastsatt nye regler: Alle anklager om presters seksuelle misbruk av mindreårige skal heretter innberettes til politiet. Hittil har Massachusetts unntatt geistliges overgrep fra slik meldeplikt, mens overgrep begått av leger, lærere og andre profesjonelle yrkesgrupper har vært meldepliktige. Erkebiskopens beslutning kom omtrent samtidig med nye direktiver fra Roma om at geistliges seksuelle overgrep skal behandles hemmelig for en geistlig domstol i Troskongregasjonens regi (cf. St. Olav 1-2). Direktivet sier intet om biskopers informasjonsplikt overfor sivile myndigheter.

Det antas at erkebispedømmet Boston hittil har betalt over 10 millioner dollars i erstatninger til 50 Geoghan-ofre. Mange katolikker er opprørt over at kirkebidrag er gått med til å kjøpe seg fri fra forhold man kunne unngått

om kirken i tide hadde reagert på klare signaler om misbruk. Til tross for adskillig press akter kardinal Law ikke å trekke seg. En erkebiskop har «en farsrolle, og man går ikke sin vei når familien er i vanskeligheter», sa Law i en preken nylig.

Også formannen i Den amerikanske bispekonferanse, biskop Wilton Gregory, har bedt om unnskyldning for «den gru» geistlige overgrep generelt utgjør. Til å begynne med anså kirken, ifølge Gregory, slike saker for «moralsk svikt som skulle bøtes ved anger», deretter ble de klassifisert som «mental sykdom som legene mente kunne, om ikke leges, så kontrolleres», først nylig ses de som en ukontrollerbar legning. I et lukket møte med sine prester har kardinal Law forsvart seg med at han bl.a. hadde innhentet psykiatrisk ekspertise før han utnevnte Geoghan til prest i ulike sogn. Nå viser det seg bl.a. at en lege, som i 1984 erklærte Geoghan for helbredet for sine tilbøyeligheter, ikke hadde erfaring fra behandling av seksualforbrytere og selv har måttet punge ut i forlikssak etter sexanklager fra en kvinnelig pasient.

Tidlig på 1990-tallet reagerte ledelsen i erkebispedømmene Chicago og St. Paul/Minneapolis raskt og effektivt på en rekke sex-avsløringer blant prester. Og i 1992 utga USAs bispekonferanse retningslinjene «Five Principles» med anbefalinger for hvordan

seksulle misbruk forvoldt av geistlige burde takles. Blant dem var følgende: Rask reaksjon på anklager; rask fjerning av en mistenkt fra prestetjeneste; rapportering der sivile lover krever det; hjelp til ofrene og respekt for privatlivet. Kritiske røster påpeker at siden retningslinjene er frivillige, har de enkelte bispedømmer ingen plikt til å følge dem, og bispekonferansen ingen autoritet til å kreve overholdelse. I løpet av de siste tyve år har amerikanske bispedømmer utbetalt mer enn 500 millioner dollar for overgrep begått av over 100 prester i de siste 30-40 år.

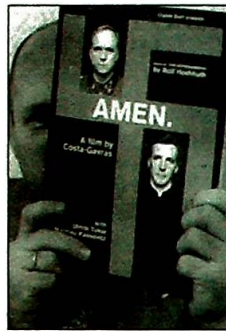
THE TABLET/KATOLSK
DIALOG/USA TODAY

STRENGERE VURDERING AV PRESTESTUDENTER

I forbindelse med et nytt dokument om presteutdannelsen, sier pave Johannes Paul II at psykologisk tester kan tas i bruk i forbindelse med godkjenning av prestestudenter. Slike tester er allerede i bruk ved flere seminarer. Psykologien kan være «et nyttig redskap» for dem som har ansvar for prestestudentenes utdanning og utvikling, og den kan hjelpe studentene til å bli mer bevisst på seg selv og bedre i stand til å vurdere sitt eget kall. Men psykologien kan aldri ta «nådens uerstattelige plass». Det er, ifølge paven, «under de nåværende omstendigheter» livsviktig å fokusere på presteseminarene: Kirken trenger spesialister slik at den kan takle «de juridiske og pastorale behov som er mer komplekse nå enn før».

De mange avsløringer i den senere tid av sex-skandaler der katolske geistlige er involvert, har ført til at folk ikke bare undres over hvordan visse prestekandidater i det hele har kunnet bli godtatt, men også over at kirken har vært så uforberedt på å takle de juridiske etterdønningene, skriver The Tablets Roma-korrespondent. De tiltak paven nå anbefa-

ler, tør være et forsøk på å takle nettopp disse «nåværende omstendigheter».

FRANSK FILMPLAKAT KRENKER
De franske biskoper er opprørt over reklameplakaten for Constantin Costa-Gavras' nye film «Amen»: Plakaten for filmen, en oppdatert utgave av Rolf Hochhuths omstridte skuespill om pave Pius XII's angivelige 'taushet' om annen verdenskrigs jødeforfølgelser, er «uakseptabel og «provoserende», heter det i en uttalelse fra biskopene, ifølge det katolske Pèlerin Magazine. Plakaten viser et kristent kors som går over i et hakekors: «en utillatelig identifisering av symbolet for kristen tro med nazistisk barbari», ifølge biskopene. Plakaten er laget av designeren Oliviero Toscani, kjent bl. a. for provoserende reklamebilder for motefirmaet Benetton.

Ti franske jødiske ledere har, ifølge Catholic Herald, sendt ut et opprop der det heter at de, uten å ta stilling til Costa-Gavras' film, «forstår de sterke reaksjoner fra katolsk side på Toscanis plakat». De understreker sitt «klare og entydige ja til yttringsfriheten, (-) men finner en slik sammen-smelting av et naziemblem og et religiøst symbol høyst uheldig».

JØDISK OG KRISTEN BIBELTOLKNING

Overrabbineren i Firenze, Joseph Levi, er svært fornøyd med en fersk studie fra Den pavelige bibelkommisjon om den ulike skrifttolkning hos jøder og krist-

ne: Studien representerer «noe helt nytt» som kan bidra til gjensidig dypere forståelse av de to religiøse tradisjonene. I et forord fastslår kardinal Ratzinger at både jødisk og kristen bibeltolkning er mulige lese måter, og at begge parter kan lære av hverandre. Hva anti-semittisme angår, sier studien at «ingen tekst i det nye testamentet (inneholder) noen faktisk anti-semittisme». Den polemikk mot jødene som finnes i Det nye testamentet, er en form for kritikk som også finnes i Det gamle testamentet. Å bruke slike tekster som begrunnelse for en anti-jødisk holdning, strider mot Det nye testamentets lære.

RM

PAVEN FORSVARER EMBRYOETS RETT TIL LIV

I en tale i anledning Italias Pro Vita-søndag kom paven med en sterk oppfordring om juridisk anerkjennelse av det menneskelige embryo som et individ med spesifikke rettigheter. Det er et vitenskapelig faktum at det menneskelige embryo er et «individuellt menneskelig vesen med sin egen identitet fra unnfangelsesøyeblikket av. (-) Derfor er det en logisk nødvendighet at denne identitet, og særlig retten til liv, blir juridisk anerkjent», sa paven. Samme dag offentliggjorde den katolske dagsavisen L'Avvenire en erklæring til støtte for pavens syn fra 12 professorer fra fem av Romas universiteter. Omtrent samtidig med pavens uttalelse vedtok det engelske parlament å tillate forskning på embryoer.

THE TABLET

TURBULENS MELLOM ROMA OG MOSKVA

Den russisk ortodokse kirke truer med å bryte all forbindelse med den katolske kirke etter at Vatikanet først i februar 'forfremmet' de fire katolske 'apostoliske prelaturer' i Russland til regelrette bispedømmer med sete i henholdsvis Moskva, Saratov,

Novosibirsk og Irkutsk. Ifølge Vatikanet dreier det seg om «et normalt administrativt tiltak diktert av behovet for å bedre den pastorale omsorg for katolikkene i dette enorme området, etter gjentatte oppfordringer fra de troende». Moskva-patriarkatet har reagert ved forsterkede anklager om katolsk proselyttisme på ortodoks mark. Men den gamle bysantinske tanke «ett territorium, én religion» holder ikke «i et land som er på vei mot demokrati og respekt for samvittighetsfrihet», skriver The Tablet. Det er også grunn til å spørre hvor klokt det er av Roma å belaste ytterligere det allerede anstrengte forholdet til Moskva. Til tross for at den katolske kirke i Russland tallmessig sett er nærmest ubetydelig i forhold til den ortodokse, oppfattes den som en trussel: Den katolske kirke har stor oppslutning fra de troende, mens den ortodokse sliter både hva oppslutning og tillit angår.

Ett resultat av Romas siste trekk er at patriarkatet på kort varsel har sagt nei til et planlagt samtalemøte i Moskva med kardinal Walter Kasper, leder for Sekretariatet for kristen enhet.

CATHOLIC HERALD/ THE TABLET

PAVEN: STYR UNNA SKILSMISSESAKER!

I en overraskende tale til Vatikanets ekteskapsdomstol, overraskende selv for enkelte kuriefolk, oppfordret paven nylig katolske sakførere og dommere til å bekjempe «skilsmisens pest» ved ikke å påta seg skilsmisessaker eller saker som angår samboerforhold, og ved å arbeide for lovenndring som forbyr skilsmisse. «Sakførere som står fritt (til å velge de saker de vil ta), må alltid nekte å bruke sin profesjon til slikt som er i strid med rettferdigheten, slik skilsmisse er,» sa paven. Kjernepunktet i talen var «ekteskapets uoppløselighet», et uttrykk paven brukte hele 29 ganger. Talen ble slått opp stort i

italiensk presse, og rundspøringer viser at opptil ni av ti spurte er uenige med paven, og kun 12 prosent «så positivt» på pavens ord.

Betenkeligheter over pavens tanker også fra juristhold: I en lengre artikkel i The Tablet fremholder den skotske katolske juristen Adain O'Neill at den jurist som følger pavens instruks, bryter med de grunnleggende prinsipper sakførere og dommere arbeider ut fra. En annen katolsk jurist noterer i tidsskriftet Commonweal at «som katolsk sakfører kan jeg stille som forsvarer for en masse-morder, men, ifølge paven, ikke ta en skilsmisessak uten å ha sikkerhet for at min klient er den absolutt uskyldige part i saken!»

KVINNEFRIGJØRING PÅ AFRIKANSK

I afrikansk tradisjon defineres kvinnen ut fra mannen og anses som hans eiendom, men nå er dette langsomt i endring. Særlig blant kristne og i byene finner tanken om likestilling og like rettigheter økt tilslutning. På landsbygda praktiseres flerkoneri fremdeles mange steder, og det er særlig her vi finner den barbariske skikken med omskjæring av kvinner, også der slikt er forbudt. Den yngre generasjon begynner nå å markere motstand mot begge deler. Det er særlig selvbevisste, velutdannede kvinner som nå krever monogami og trofasthet fra mannens side i ekteskapet, melder østerrikske «Radio Stephansdom» i en reportasje fra Burkina Faso.

Kampen for kvinners rettigheter og mot kulturell, juridisk og økonomisk diskriminering er også en kamp for egen identitet uavhengig av mannens. Avhengigheten viser seg allerede ved at kvinner stort sett ikke har identifikasjonspapirer: å få det er en langvarig prosess. Og uten identifikasjonspapirer har man ikke stemmerett, kan ikke inngå kontrakter eller bruke banken. I Burkina Faso er det nå dannet en forening som informerer kvinner

om deres rettigheter og hjelper med å skaffe nødvendige papirer. «De fleste kvinner er analfabeter og vet ikke engang at de har rettigheter. Nettopp det ønsker vi å opplyse dem om, for på lengre sikt kan situasjonen kun bedres ved at kvinnene gjør krav på sine rettigheter,» sier foreningens leder. En Caritas-medarbeider beskriver hovedmålet ved denne bevisstgjøringen slik: «I Afrika arbeider kvinner dobbelt så mye som menn. Kvinnene sørger for familiens overlevelse, men har ingen rettigheter. Derfor støtter Caritas initiativer som gir kvinner inntekt og selvtilit, men også tiltak som omfatter menn. Bare sammen med mennene har kvinnene en fremtid.» CIG

KATOLSKE STEMME MOT MUGABE

I et hyrdebrev med tittelen «La oss redde landet vårt» kommer Zimbabwes katolske bispekonferanse med en sterk fordømmelse av den terror staten bedriver mot landets innbyggere. Biskopene oppfordrer president Mugabe, partilederne og deres støttespillere til å «få slutt på volden og sikre en fri og rettferdig valgkamp». Også Zimbabwes 194 jesuitter har gjentatte ganger fordømt Mugabes «onde» regime i kraftige ordelag. Ordenen tilbyr sine klostre som tilfluktssted for dissidenter som frykter at de skal bli voldsofre, og den vil gjøre alt den kan for å hindre voldsmenn i å trenge seg inn.

CATHOLIC HERALD

ÅPNER LIKEVEL ARKIVENE

Vatikanet vil likevel gi forskere adgang, i løpet av neste år, til deler av det hemmelige arkiv fra tiden før, under og etter den annen verdenskrig. Man ønsker å imøtegå anklagen om at pave Pius XII gjorde lite for å stoppe Holocaust. I første omgang vil 640 foldere om forholdet mellom Vatikanet og Tyskland i årene 1922-939 bli tilgjengelige; i løpet

av tre år vil alle dokumenter frem til Pius' død i 1958 være det.

Jødisk kritikk mot Pius har økt bl.a. siden Vatikan-dokumentet «Shoah» (1998) de facto frikjente Pius; saligkåringprosessen for Pius har også belastet. I 1999 nedsatte Vatikanet en jødisk-kristen historikerkommisjon med oppdrag å gjennomgå publisert materiale om Pius og jødene. Kommisjonen gikk i oppløsning i 2000 etter indre strid, men hadde før det uttrykt ønske om ytterligere innsyn i 50 saker, noe Vatikanet den gang nektet.

INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE

SPRÅK OG ANDRE PROBLEMER

«De flerkulturelle menigheter – en felles utfordring» var tema for fjorårets Norkat-møte på Magleås ved København der ca. 50 katolske legfolk fra de nordiske land deltok (cf. St. Olav 9-2001). For en tid siden forelå møterapporten, og vi siterer fra avsnittet «de indledende samtaler»: «I Danmark ble det i 1999 i Pastoralrådet satt i gang et arbeid med å utforme 'Retningslinjer for sjelesorgen for fremmedproglige katolikker'. (–) Disse retningslinjer tok utgangspunkt i noen norske ret-

ningslinjer, om hvilke det ble opplyst at de ikke fungerte i praksis. (–) Det fremgikk også av de innledende samtaler at de større nasjonale grupperinger i noen av de større nordiske byene, som i en del tilfeller har en menighetslignende status, utgjør et særlig problem.»

Litt utfyllende om de nevnte «retningslinjer», og her siterer vi fra St. Olavs egne spalter (11:12-01): «Ifølge PRO-referatet (høsten 2000) har biskop Schwenzers gjentatte forsøk på å få nedsatt, som tidligere forutsatt, en kommisjon for nasjonal sjelesorg, strandet på grunn av språkproblemer.»

STRATEGIER MOT SEXOVERGREP I

«Gjennomgang av beredskapsplan mot seksuelle overgrep» er en av postene på dagsordenen når Pastoralrådet (PRO) i Oslo Katolsk Bispedømme avholder sitt vårmøte på Mariaholm den 16. og 17. mars. Ifølge møteinnkallelsen ble beredskapsplanen «presentert på høstmøtet i PRO. Den er nå sendt til Tribunalet for kommentarer og vil derefter bli sendt ut til høring. Det er også ønskelig å høre PROs mening om

planen før den blir endelige offentliggjort».

Når dette leses, har også Den nordiske bispekonferanse på sitt vårmøte diskutert hvordan den katolske kirke i Norden skal forebygge seksuelle overgrep mot barn, og hvordan man skal handle om slikt skulle inntreffe.

KYRKJA OG MENNESKELEGE SKRØPELEGHEITER

«Ein lærar eg hadde for lenge sidan sa at kyrkja ikkje består fordi talsmennene er så gode, men fordi saka er så god. Den utsegna har eg teke med meg gjennom livet,» seier pensjonert sokneprest og kyrkjehistorikar Terje Ellingsen (79) til Vårt Land. Han har spesialisert seg på debatten om folkekyrkja mellom 1906 og 1916 og fekk for ei tid sidan kongens fortienstmedalje for arbeidet sitt med norsk kyrkjehistorie. «Det er mykje rart som har gått feil opp gjennom kyrkjehistoria. Når ein byrjar å studera kyrkja sine folk på nært hald, kjem det fram at mange som har gjort mykje godt, også har gjort ein del feil. Likevel er det noko løyndomsfullt som gjer at kyrkja overlever.»

Blir statskirken en frikirke?

Under en pressekonferanse i Oslo domkirke torsdag 7. mars 2002 ble det fremlagt en innstilling fra Kirkerådets kirke/stat-utvalg 2002 om en ny ordning av den norske kirke, med særlig vekt på forholdet mellom stat og kirke. Utvalget hadde gitt sin innstilling navnet "Samme kirke – ny ordning". Oppdraget var gitt av Kirkerådet, og dermed var det leder i Kirkerådet, Gunvor Kongsvik, som fikk seg innstillingen overlevert. Det er 27 år siden det sist ble laget en slik innstilling. Innstillingen skal nå først behandles i Kirkerådet, rundt om i menighetene og deretter ved høstens kirkemøte. Så går saken formelt til politikerne.

Delrapporter behandler en rekke emner: hva kirken er, kirkens forankring i det norske samfunn; en historikk om reformer i Den norske kirke i årene 1984-98 og en delrapport om religionsfrihet og religionspolitikk samt om kirkens økonomi og om

dåpsopplæringen. Utvalget har trukket inn erfaringer fra Sverige og Finland og merket seg hva man ikke vil gjøre som dem. Lederen for utvalget, prost Trond Bakkevig, presiserte at man hadde lagt stor vekt på og brukt mye tid på å finne frem til å leve med uenighet i utvalget. Utvalget har ikke falt for fristelsen til å presse frem enighet, der man har vært uenig. Det man har søkt å gjøre, er å avdramatisere den eksisterende uenighet! Rett og slett fordi, som Bakkevig sa under pressekonferansen, der ikke finnes enkle fasitsvar!

Det ble under pressekonferansen helt klart at utvalgets utgangspunkt, premissene så å si, har vært de endringer som har funnet sted i vårt land henimot et flerkulturelt og multireligiøst samfunn, og at alle tros- og livssyn må stilles likt. *Ba-fo.*

(St. Olav vil komme tilbake til saken senere.)

blikk på tiden

Tidens skjeve tann

Det er alltid gledelig når det skjeve og gale rettes opp. Eller i hvert fall ikke blir enda skjevere og galere, slik ting har en lei tendens til. Av de bokstavelig talt tunge ting som i løpet av de siste år er blitt forhindret fra å legge seg enda mer på tverke, er det skjeve tårn i Pisa. En artikkel minnet oss om det forleden. Rundt ti år har det tatt å rette opp kolossen, d.v.s. redusere hellingen med 10 prosent, og rett før jul i fjor kunne turistene igjen uten fare klatre opp de 57 metrene.

Et ingeniørarbeid av de store er dermed ført til ende. For det kan ikke være noen spøk å skulle støtte opp nedenfra noe som veier rundt 14.500 tonn! Nå regner man med at tårnet, påbegynt i 1185 og ganske ubibelsk på sandgrunn, skal stå sånn tålelig skjevt – og dermed i stil med mangt ellers i verden – i minst tre hundre år til!

Ti år, altså, for i hindre uhemmet utglidning.

Her hjemme har det tatt femten år før en norsk regjering signaliserer en snuoperasjon på 180 grader i forhold til en lovbestemmelse som allerede i utgangspunktet stred mot norsk lov: Den sittende regjering ønsker å oppheve prinsippet om anonymiteten for sæddonor. Det var rundt 1987 Stortinget vedtok prinsippet om anonymitet ved kunstig befruktning ved fremmed sædgiver, altså ikke ektefelle eller partner, der slik hjelp er eneste mulighet til å oppnå graviditet. St. Olav

fnyste på lederplass den gang, både over bruk av fremmed sædgiver generelt og over anonymitet for giver. «Ifølge gjeldende barne- lov har barn rett til å få vite hvem deres far er, og myndighetene har plikt til å bringe dette på det rene, så sant det er mulig. Lovforslaget som garanterer anonymitet for sædgiver, er klart på tvers av dette prinsipp, det godtar til og med ødeleggelse av bevismaterialet.» Bladet oppfordret de folkevalgte til «å vise ansvar – og sunt folkevett». Men akk!

Nå kommer, forstår vi, sjansen til å rette opp. Noe.

Til de mer urokkelige ting i verden hører, på mange måter, latinen. Et dødt språk gjør ikke mange sprell. Samtidig er det heller ikke så lett å holde i live, for å si det slik. Den katolske kirke har vært blant de flittigste i klassen på det punkt, men også der halter det etterhvert. Allerede for et par bispesynoder siden beklaget pave Johannes Paul II at det var så få biskoper som brukte latin i sine

innlegg i synodeaulaen. Hvorpå noen biskoper raskt oversatte/fikk oversatt sine planlagte innlegg til latin – hvorpå så å si alle biskopene i synodeaulaen grep sine høretelefoner for å få inn simultanoversettelsen!

Følgende lille historie er, i motsetning til nettopp nevnte, av de mer udokumenterte: en latinsk spøk (tillatt i denne alvorlige fastetid?), brakt til torgs av engelske Daily Telegraph her forleden. I en 'petit' om de mange latinske ord og vendinger som fremdeles lever i engelsk tale og skrift; mange av dem også i vårt eget språk, en del av kulturgodset også på steder der romerne aldri satte sin fot. The Telegraphs skribent har forøvrig sin helt egne og uortodokse forklaring på hvorfor romerne kom til å bre seg slik verdenshistorien og -geografien: Med sitt konsise og slagferdige språk brukte romerne halvparten så lang tid som andre folk på å si ting, følgelig hadde de, romerne, masser av tid til å hakke løs på andre, som stod der og tuklet med sine sendrekte språk.

Men altså, den varslede spøk: En ærverdig undervisningsinstitusjon innså nylig at tiden turde være kommet for å skifte ut skolens gamle motto. Ikke fordi det var noe galt med mottoet *per se*, for det lød riktig så pedagogisk og oppmuntrende: «Jeg hører, jeg ser, jeg lærer.» Haken ved saken var at mottoet var på latin og derfor lød: *audio, video, disco*. Det kunne lett, anno 2002, gi gale assosiasjoner om hva man drev med der i gården! UKJ

liturgisk kalender

MARS

- Tir 19 Den hellige Josef, jomfru Marias brudgom. 2 Sam 7, 4-5a. 12-14a. 16; Rom 4, 13. 16-18. 22; Matt 1, 16. 18-21. 24a eller Luk 2, 41-51a
- Ons 20 Dan 3, 14-20. 91-92. 95; Joh 8, 31-42
- Tor 21 1 Mos 17, 3-9; Joh 8, 51-59
- Fre 22 Jer 20, 10-13; Joh 10, 31-42
- Lør 23 Esek 37, 21-28; Joh 11, 45-56
Tidebønner uke 2
- SØN 24 PALMESØNDAG
Palmevigsel: Matt 21, 1-11
Messe: Jes 50, 4-7; Fil 2, 6-11; Matt 26, 14-27. 66 eller 27, 11-54
- Man 25 Jes 42, 1-7; Joh 12, 1-11
- Tir 26 Jes 49, 1-6; Joh 13, 21-33. 36-38
- Ons 27 Jes 50, 4-9a; Matt 26, 14-25
- Tor 28 SKJÆRTORS DAG
Oljevigselsmessen: Jes 61, 1-3a. 6a. 8b-9; Ap 1, 5-8; Luk 4, 16-21
Påskens hellige triduum begynner
Aftenmessen til minne om Herrens hellige nattverd: 2 Mos 12, 1-8. 11-14; 1 Kor 11, 23-26; Joh 13, 1-15
- Fre 29 LANGFREDAG - FASTE OG ABSTINENS - Ingen messe
Feiring av Jesu lidelseshistorie: Jes 52, 13-53, 12; Heb 4, 14-16. 5, 7-9, Joh 18, 1-19, 42
- Lør 30 Ingen messe on dagen; påskennattsmessen kan begynne før midnatt
- SØN 31 Påskemesselikten oppfylles påskennatt eller -dag.
PÅSKENATT. 1 Mos 1, 1-2, 2 (kortere: 1, 1. 26-31a); 1 Mos 22, 1-18 (kortere: 22, 1-2. 9a. 10-13. 15-18); 2 Mos 14, 15-15, 1; Jes 54, 5-14; Jes

55, 1-11; Bar 3, 9-15. 32-4, 4; Esek 36, 16-17a. 18-28; Rom 6, 3-11; Matt 28, 1-10
PÅSKEDAG. Apg 10, 34. 37-43; Kol 3, 1-4 eller 1 Kor 5, 6b-8; Joh 20, 1-9 eller Matt 28, 1-10 (Alternativ til aftenmesse: Luk 34, 23-35)

APRIL

- Man 1 Mandag i påskeoktaven. Apg 2, 14.22-33; Matt 28, 8-15
- Tir 2 Tirsdag i påskeoktaven. Apg 2, 36-41; Joh 20, 11-18
- Ons 3 Onsdag i påskeoktaven. Apg 3, 1-10; Luk 24, 13-35
- Tor 4 Torsdag i påskeoktaven. Apg 3, 11-26; Luk 24, 35-48
- Fre 5 Fredag i påskeoktaven. Apg 4, 1-12; Joh 21, 1-14
- Lør 6 Lørdag i påskeoktaven. Apg 4, 13-21; Mark 16, 9-15
- SØN 7 2. SØNDAG I PÅSKETIDEN (Miskunns-søndagen). Apg 2, 42-47; 1 Pet 1, 3-9; Joh 20, 19-31
- Man 8 Herrens bebudelse (flyttet fra 25. mars). Jes 7, 10-14; 8, 10; Heb 10, 4-10; Luk 1, 26-38
- Tir 9 Apg 4, 32-37; Joh 3, 7b-15
Tidebønn for uke 2
- Ons 10 Apg 5, 17-26; Joh 3, 16-21
- Tor 11 Den hellige Stanislaus. Apg 5, 27-33; Joh 3, 31-36
- Fre 12 Apg 5, 34-42; Joh 6, 1-15
- Lør 13 (Den hellige Martin) Apg 6, 1-7; Joh 6, 16-21
Tidebønn for uke 3
- SØN 14 3. SØNDAG I PÅSKETIDEN. Apg 2, 14. 22-33; 1 Pet 1, 17-21; Luk 24, 13-35
- Man 15 Apg 6, 8-15; Joh 6, 22-29
- Tir 16 Den hellige Magnus. Apg 7, 51-8.1a; Joh 6, 30-35
- Ons 17 Apg 8, 1b-8; Joh 6, 35-40
- Tor 18 Apg 8, 26-40; Joh 6, 44-51

- Fre 19 Apg 9, 1-20; Joh 6, 52-59
- Lør 20 Apg 9, 31-42; Joh 6, 60-69
Tidebønn for uke 4
- SØN 21 4. SØNDAG I PÅSKETIDEN. Apg 2, 14a. 36-41; 1 Pet 2, 20b-25; Joh 10, 1-10
- Man 22 Apg 11, 1-18; Joh 10, 11-18
- Tir 23 (Den hellige Adalbert) (Den hellige Georg) Apg 11, 19-26; Joh 10, 22-30
- Ons 24 (Den hellige Fidelis av Sigmaringen) Apg 12, 24-13, 5a; Joh 12, 44-50
- Tor 25 Den hellige Markus - evangelist. 1 Pet 5, 5b-14; Mark 16, 15-20
- Fre 26 Apg 13, 26-33; Joh 14, 1-6
- Lør 27 Apg 13, 44-52; Joh 14, 7-14
Tidebønn for uke 1
- SØN 28 5. SØNDAG I PÅSKETIDEN. Apg 6, 1-7; 1 Pet 2, 4-9; Joh 14, 1-12
- Man 29 Den hellige Katarina av Siena, vernehelgen for Europa. 1 Joh 1, 5-2, 2; Matt 11, 25-30
- Tir 30 (Den hellige Pius V) Apg 14, 19-28; Joh 14, 7-31a

Pavens bønneintensjoner i april

At familiens grunnleggende rolle som livets og troens «vugge» må styrkes i en tid der verdien er i rask endring.

At martyrenes herioske vitnesbyrd må inspirere kirkelige fellesskap til stadig på ny å forkynne Jesus Kristus som menneskenes frelser.

REDAKSJON: Unni Klepper, Joynt (ansvarshavende redaktør),
Olav Egil Aune, May-Lisbeth Myrhaug, Brynjulv Norheim

FASTE MEDARBEIDERE: Bernt Eidsvig, Liv Greni, Gunnel Vallquist

REDAKSJONSRAÐ: Liv Bliksrud, Petter Bruce, Tove Bull,
Arne Fjeld o.p, Nils Heyerdahl, Ingrid Joys, Susanne Kjekshus Koch,
Pål Kolstø, Egil Mogstad, Else-Britt Nilsen o.p.

REDAKSJONENS ADRESSE: Akersveien 16, 0177 Oslo. Tlf.: 23 21 95 48 (redaksjonen)/
23 21 95 00 (ekspedisjon og adresseforandring). Fax.: 23 21 95 43. E-post: tidskrifter@katolsk.no
ABONNEMENT: Årsabonnement kr. 220,- (Norge)/ kr. 230,- (øvrige europeiske land)/
kr. 250,- (andre verdensdeler). Bankgiro: 6022.20.13073

Design: Roger Jensen. Trykk: Viking Grafisk Digital AS

ISSN 0802-6726

**St.
OLAV**

BOKHANDEL A.S

AKERSVEIEN 14, 0177 OSLO
TLF. 23 21 95 55 FAX. 22 36 02 63

NYTT FRA BOKHYLLEN:

TENEBRAE

MATUTIN OG LAUDES TIL SKJÆR-
TORS DAG, LANGFREDAG OG
PÅSKEAFTEN.

Dominikanske Publikasjoner
Ib. Kr. 150,-

TIDEBØNNEBOK

NR. III, FOR PÅSKEN

-Ventes i bokhyllen
i løpet av få dager!
Forventet pris: Kr.350,-

ÅPNINGSTIDER:

10 - 17 (10 - 14)

E-post:bokhandel@katolsk.no

EGIL ELSETH:

"SANNHETEN - om den så
skal føre til helvete"

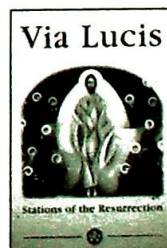
Tro og tvil i litteraturen.
Boken er en utstrakt hånd
til dem som er underveis og
som søker sannheten.
Verbum, Ib. Kr. 198,-

VIA LUCIS

Stations of the Resurrection
CTS Publications
Hft. Kr. 45,-

THÉRÈSE of LISIEUX

CTS Great Saints Series
Hft. Kr. 45,-

Porto betalt ved
innleveringen P.P.
Norge/Norvège

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

Tungt å tro når smerten river

Tungt å tro når smerten river
Tungt å tro når såret blør
Svært å tro når alt blir revet
Svært å tro når vennen dør

Tungt å tro når intet bærer
Tungt å tro når gulvet sank
Svært å tro når duften svinner
Svært å tro i slummens stank

Vit at Gud er smertens kjerne
Vit han ofret deg sitt blod
Husk da menneske av støvet
Husk det sted der Herren stod

Vit at korsets sære gåte
Vit at det ble reist for deg
Husk at alt du har er gitt deg
Husk det barn på smertens vei

Fra diktsamlingen *Davids nøkler*
av Arnold Eidslott
(Gyldendal 2001)

REDAKSJON

Leif Klappa Joynt

ansv. redaktør

Mar Edil Anne

Geir Tveder Mørhaug

Trykktid: 2001